

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra slovanských jazyků a literatur
Oddělení českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Rozpoznávání a tvoření vedlejších vět na 2. stupni ZŠ a v odpovídajících ročnících osmiletých gymnázií

Vypracovala: Bc. Martina Dobrovolná
Vedoucí práce: Mgr. Michaela Křivancová, Ph.D.
České Budějovice 2020

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí své práce Mgr. Michaele Křivancové, Ph.D., za její trpělivost a cenné rady. Také děkuji žákům a učitelům škol, na kterých byla realizována praktická část této práce. V neposlední řadě děkuji své rodině a blízkým za podporu po celou dobu studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....
Bc. Martina Dobrovolná

Anotace

Diplomová práce je zaměřena na rozpoznávání a tvoření vedlejších vět u žáků na 2. stupni základních škol a u žáků odpovídajících ročníků osmiletých gymnázií. V teoretické části je popsáno složité souvětí souřadné i podřadné, klasifikace vedlejších vět a grafické znázornění souvětí. Součástí teoretické části je také rozbor a porovnání této problematiky v učebnicích českého jazyka pro 2. stupeň základní školy. Praktická část je zaměřena na znalost této problematiky u žáků 2. stupně základní školy a žáků odpovídajících ročníků osmiletého gymnázia.

Klíčová slova: souvětí, věta vedlejší, věta hlavní, grafické schéma souvětí, učebnice

Abstract

The diploma thesis deals with an identification and formation of subordinate clauses in upper-primary schools and in appropriate grades of grammar schools. The theoretical part describes complex and compound sentence, the classification of subordinate clauses and graphic illustration of sentences. A theoretical part also deals with the analysis and comparison of this issue in textbooks of Czech language. The practical part is about checking of this issue in upper-primary schools and in appropriate grades of grammar schools.

Key words: complex and compound sentence, subordinate clause, main clause, graphic scheme of a sentence, textbook

Obsah

Úvod	7
1 Syntaktické vztahy	8
2 Souvětí	8
2.1 Souvětí souřadné	10
2.1.1 Významové poměry v rámci parataxe	10
2.2 Souvětí podřadné	12
2.3 Složitě souvětí	16
2.3.1 Základní typy složitě souvětí	18
3 Souvětí ve výuce českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ a nižší stupeň víceletých gymnázií	23
4 Souvětí v učebnicích českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ	25
4.1 Učebnice nakladatelství FRAUS	25
4.1.1 Český jazyk pro 8. ročník	25
4.1.2 Český jazyk pro 9. ročník	26
4.1.3 Učebnice FRAUS celkově	27
4.2 Učebnice nakladatelství SPN	28
4.2.1 Český jazyk pro 8. ročník	28
4.2.2 Český jazyk pro 9. ročník	29
4.2.3 Učebnice SPN celkově	29
4.3 Učebnice nakladatelství Nová škola	30
4.3.1 Český jazyk pro 8. ročník	30
4.3.2 Český jazyk pro 9. ročník	32
4.3.3 Učebnice Nová škola celkově	33
4.4 Učebnice nakladatelství Alter	34
4.4.1 Český jazyk pro 8. ročník	34
4.4.2 Český jazyk pro 9. ročník	36
4.4.3 Učebnice Alter celkově	36
4.5 Celkové zhodnocení učebnic	37
5 Výzkumná část	39
5.1 Cíle a organizace práce	39
5.2 Metodika práce	39
5.3 Rozbor a vyhodnocení testů	40
5.3.1 Způsob vyhodnocování	40
5.3.2 1. cvičení: Významové poměry	42
5.3.3 2. cvičení: Druhy vedlejších vět	42

5.3.4	3. cvičení: Grafické znázornění souvětí	43
5.3.5	4. cvičení: Tvorba souvětí podle schématu	48
5.4	Celkové porovnání výsledků.....	51
5.4.1	Porovnání výsledků 3. cvičení	52
5.4.2	Celkové zhodnocení 3. cvičení	53
5.4.3	Porovnání výsledků 4. cvičení	54
5.4.4	Celkové zhodnocení 4. cvičení	55
6	Závěr.....	56
7	Seznam použité literatury	58
8	Seznam tabulek.....	60
9	Seznam příloh.....	61
10	Přílohy	62

Úvod

Tématem této diplomové práce je rozpoznávání a tvoření vedlejších vět na 2. stupni základní školy a v odpovídajících ročnících víceletého gymnázia. Správné vytvoření souvětí, pomocí kterého vyjadřujeme svoje myšlenky ať už v mluvené či psané podobě, je v rámci komunikace nezbytnou znalostí. Měli bychom se umět kultivovaně vyjadřovat a umět svoje myšlenky logicky formulovat. Tvoření vět a souvětí je proto nezbytné rozvíjet a posilovat už v rámci povinné školní docházky. Žáci se na 2. stupni základní školy učí rozlišovat větu jednoduchou od souvětí a seznamují se se základními principy tvorby souvětí.

První část této práce obsahuje teoretické pojednání o souvětí souřadném, podřadném a souvětí složitém (jsou zde uvedeny základní druhy složitého souvětí včetně jejich grafického znázornění). Součástí teoretické části je i rozbor učebnic českého jazyka pro 8. a 9. ročník, ve kterém je problematika souvětí analyzována a porovnávána.

Praktická část této práce je zaměřena na zmapování této problematiky u žáků 8. a 9. ročníku základní školy a u žáků tercie a kvarty osmiletého gymnázia. V rámci praktické části bylo zkoumáno, zda žáci zvládají grafické znázornění daného souvětí a současně i tvorbu vlastního souvětí podle daného grafického schématu.

1 Syntaktické vztahy

Syntax je jednou z částí mluvnice zabývající se výpověďmi, pro které je charakteristická samostatná komunikativní funkce a ustálená forma. Tyto výpovědi se v rámci syntaxe označují jako věty nebo větné výpovědi. Syntax je tedy možné rozdělovat na syntax textovou, která se zabývá výstavbou textu jako celku, syntax výpovědní (větnou), která se zabývá výstavbou a funkcí syntaktických jednotek schopných fungovat jako minimální komunikáty a syntax nižších jednotek (Daneš aj., 1987, s. 8).

Grepl a Karlík (1999) uvádějí, že výrazy v rámci věty nejsou izolované, ale jsou ve vztazích, které jsou založeny na jejich syntaktické funkci jako funkci větných členů. Tyto vztahy se nazývají vztahy syntaktické, které mohou být dvojího druhu, a to buď vztahy mezi jednotkami na stejné syntaktické úrovni, nebo vztahy mezi jednotkami na různých syntaktických úrovních.

O syntaktický vztah koordinace (zmnožení) jde v tom případě, kdy jsou věty stejného typu na téže syntaktické úrovni. V tomto případě lze také říci, že jde o zmnožené obsazení stejné syntaktické pozice. V rámci věty vznikají několikanásobné větné členy, v rámci souvětí pak řetězce dvou nebo více vedlejších vět stejného druhu, nebo parataktická souvětí s více hlavními větami. Vzniká tedy tzv. koordinační skupina, uvnitř které se rozlišují významové poměry. Do tohoto syntaktického vztahu se také řadí typ zmnožení syntaktické pozice představovaný adordinační skupinou, což je skupina vyjadřující přívlastek. Narozdíl od koordinační skupiny však adordinační skupina pojmenovává stále stejnou entitu, avšak jinými výrazy.

Druhým syntaktickým vztahem je vztah dominance, což je typ vztahu mezi členy nebo celky, z nichž jeden je nadřazený (dominující) a ostatní jsou na něm závislé (dominované). V rámci věty v tomto případě vzniká skladební dvojice, v souvětí vzniká hypotaktické souvětí (Hubáček aj., 1996, s. 182-183).

2 Souvětí

Souvětí je syntaktická jednotka, která se skládá ze dvou nebo více vět, které jsou dále spojené ve vyšší mluvnický a obsahový celek, v němž věty vstupují do vzájemných sémantických a syntaktických vztahů a ztrácejí svou samostatnost. Aby

věty mohly být spojeny v souvětí, je nezbytná jejich obsahová souvislost (Hubáček, aj., 1996, s. 244).

Dle Čechové (2011) mohou být v souvětí spojeny věty jednoduché, věty složené a věty jednoduché se složenými. Podle složitosti lze také souvětí rozdělit na souvětí jednoduché, skládající se ze dvou celků, a souvětí složité, které je složené z více než dvou celků. Čechová (2011) také uvádí, že je možné k souvětí řadit i výpovědní spojení založené na významovém vztahu větných ekvivalentů nebo na spojení větné a nevětné výpovědi.

Strukturu souvětí rozděluje Čechová (2011, s. 328-329) následovně:

„Věta hlavní je věta, která není součástí struktury jiné věty, naopak sama obsahuje syntaktickou pozici (nebo více pozic), která je obsazena větou vedlejší.“

„Věta vedlejší je věta, která je začleněná do struktury jiné věty jako její větný člen.“

„Věta řídicí je věta obsahující výraz, na němž je závislá jiná věta. Věta řídicí je sama buď nezávislá nebo závislá věta.“

„Věta závislá je věta, která je signalizována jako závislá prostředkem závislosti, tj. podřadicí spojkou nebo vztahným slovesem, které ji uvozují.“

Věta hlavní je současně i větou řídicí, která ale může být jak větou hlavní, tak větou vedlejší. Naopak vedlejší věta nutně nemusí být větou závislou, v tom případě jde o tzv. nepravé věty vedlejší, které nejsou větou vedlejší, protože nemají větněčlenskou funkci v jiné větě, ale jsou větou závislou (Čechová, 2001, s. 329).

Věty v souvětí mohou být spojeny buď asyndeticky (bezespoječně), nebo syndeticky (pomocí spojovacích výrazů). V rámci spojení syndetického mohou spojovací výrazy být jak spojky, tak relativna (vztažná zájmen a vztažná příslovce). Podle způsobu spojení poté rozlišujeme spojení parataktické neboli souřadné a hypotaktické neboli podřadné (Hubáček aj., 1996, s. 245).

Čechová (2011) popisuje dva druhy souvětí podle syntaktického vztahu vět, a to souvětí s řazením, které je volnějším typem souvětí (založené na vztahu řazení), a souvětí s podřazováním, které je naopak těsnějším typem spojení výpovědí (založené na vztahu závislosti).

V rámci souvětí je velice důležitý větosled neboli to, v jaké posloupnosti za sebou věty v souvětí následují. Většosled je velice důležitý i v rámci postavení spojky v souvětí. Spojka může stát buď mezi spojenými větami, nebo na začátku vět. U některých spojek je také možný různý větosled, aniž by souvětí změnilo význam, u některých spojek však toto možné není a různý větosled neumožňují (Štícha, 2013, s. 791).

2.1 Souvětí souřadné

Souřadnost neboli parataxe je takový způsob spojení vět, ve kterém se žádná z vět nezačleňuje do jiné věty jako její větný člen. Paratakticky bývají spojeny věty, jejichž obsahy jsou na sobě významově nezávislé. Spojované členy jsou v tomto případě na stejné syntaktické úrovni a tvoří tedy koordinační skupinu, v rámci které můžeme rozlišit různé významové poměry. Souvětí, ve kterém jsou složky koordinační skupiny představovány pouze větami mluvnicky nezávislými označujeme proto jako parataktické (souřadné). Lze tedy říci, že pokud souvětí obsahuje alespoň dvě věty hlavní (mluvnicky nezávislé) a libovolný počet vět vedlejších (mluvnicky závislých) jedná se o parataktické souvětí (Hubáček aj., 1996, s. 245).

Dle Daneše aj., (1987) může být struktura souvětí souřadného složitější než struktura souvětí podřadného, a to zejména z toho důvodu, že i složitější struktury souvětí podřadného mohou být komponenty souvětí souřadného.

2.1.1 Významové poměry v rámci parataxe

Parataxi jsou vyjadřovány významové vztahy koordinace nebo determinace, které jsou vyjadřovány buď syndeticky, nebo asyndeticky. Do souvětí koordinačních se řadí souvětí slučovací, stupňovací, odporovací (konfrontační) a vylučovací, do souvětí determinačních se řadí souvětí důsledkové, důvodové a vysvětlovací (Čechová, 2011, s. 369). K vyjádření významových poměrů v rámci členů koordinační skupiny se kromě spojení asyndetického užívají především souřadící spojky¹.

¹ „Vyjadřují obsahově významový poměr mezi souřadnými členy větnými anebo mezi souřadnými větami, jež spojují. Jsou to např.: a, i, nebo, anebo, ale, avšak, nejen – ale, buď – nebo.“ (Havránek a Jedlička, 1998, s. 141)

Grepl a Karlík (1999) charakterizují významové poměry následovně:

Poměr slučovací vyjadřuje sounáležitost obsahů, věty jsou si rovné a jejich obsahy se slučují v jeden gramatický celek. U vět, které vyjadřují děje existující zároveň lze využít asyndetického spojení, jinak je základní slučovací spojkou *a*, dalšími slučovacími spojkami jsou potom spojky *ani, i, nebo*. V rámci slučovacího poměru je možné využít též zdvojené spojovací výrazy jako např.: *jak – tak, jednak – jednak, hned – hned, dílem – dílem, zčásti – zčásti, aj.*

Poměrem odporovacím se vyjadřuje nesoulad mezi dvěma obsahy, které se mohou navzájem konfrontovat anebo může jeden obsah popírat platnost druhého obsahu. Základní souřadící spojkou v rámci odporovacího poměru je spojka *ale*, dalšími spojkami jsou *avšak, však*. V rámci odporovacího poměru mohou být věty spojeny i spojkou *a*, a to v tom případě, kdy rozpor vyplývá pouze z obsahu spojených vět. Kromě základního významu nesouladu může odporovací poměr vyjadřovat i další významové odstíny, které mohou být vyjádřeny spojovacími výrazy *ale zato, zato však*. K poměru odporovacímu se řadí i tzv. poměr konfrontační, který vyjadřuje protiklad obou vět, vyzdvihuje jejich rozdíl (využívá spojky *a, ale, kdežto*).

V **oměru stupňovacím** je obsah druhé věty závažnější než obsah věty první, převažuje nad ním. Uvádí se dva druhy stupňovacího poměru, a to typ doplňující, kdy se k obsahu první věty dodává závažnější informace, a typ zpřesňující, kdy druhá věta vyjadřuje to, co lépe charakterizuje nepřesný obsah věty první. Nejčastějšími parataktickými spojkami jsou *ba, dokonce, i, ještě, navíc, nýbrž, nejen*. Časté jsou zdvojené výrazy *nejen – ale i, nejen – nýbrž i*.

V rámci **oměru vylučovacího** se obsahy vět navzájem vylučují. Nejčastějšími spojovacími výrazy jsou zdvojené spojky *bud' – nebo, bud' – anebo*, které význam neslučitelnosti ještě více zvýrazňují. Méně časté jsou prosté spojky *nebo, anebo*.

Poměr vysvětlovací vyjadřuje dva obsahy, z nichž druhý představuje objasnění prvního, vysvětluje jej. Paratakticky jej vyjadřují spojky *totiž, vždyť, však*, časté je však i spojení asyndetické.

Čechová (2011) dále popisuje poměry důsledkový a důvodový:

Poměr důsledkový vyjadřuje takový vztah, kdy význam druhé věty uvádí, co plyne z významu předchozí věty. Mezi spojovací prostředky patří např.: *proto, tedy, tudíž, a proto, a tedy, a tudíž*.

Poměr důvodový je opak poměru důsledkového, vysvětluje tedy důvod pro tvrzení, které udává věta první. Spojovacími prostředky jsou zde výrazy *neboť*, *vždyť*, *totiž*.

Panevová (2014) kromě tohoto tradičního školského dělení významových poměrů uvádí poměry slučovací, odporovací, stupňovací, vylučovací, důvodový, důsledkový, konfrontační a soupeření².

2.2 Souvětí podřadné

Podřadnost neboli hypotaxe je způsob spojení vět, ve kterém se jedna věta začleňuje do jiné věty jako její větný člen. Syntakticky nezačleněná věta je věta hlavní, věta syntakticky začleněná je věta vedlejší. Ve složitém souvětí může být do vedlejší věty začleněna jiná věta, věta řídicí. Hypotakticky spojené věty jsou takové, jejichž obsahy jsou na sobě závislé, nastává mezi nimi tedy syntaktický vztah dominance (Grepel, 1995, s. 555).

Daneš aj., (1987) uvádějí, že věty v podřazeném spojení nejsou rovnocenné, a to z toho důvodu, že jedna z vět se stává větou strukturně základní a druhá větou strukturně vedlejší. Vztah hypotaxe je možno vyjádřit hypotaktickými spojkami³ a relativy. V rámci analýzy hypotaktického souvětí je důležité nejdříve určit, který člen je v nadřazené větě dominující. Nejdůležitější strukturou je zde hlavní věta, tzn. věta syntakticky nezačleněná do jiné věty, která je v hypotaktickém souvětí vždy pouze jedna. Věty začleněné do věty hlavní jsou věty vedlejší (věty prvního stupně podřazenosti), do kterých poté mohou být začleněny další věty vedlejší (věty druhého stupně podřazenosti). Počet stupňů podřazenosti v rámci parataktického souvětí je důležitým parametrem jeho strukturní složitosti.

Klasifikace vedlejších vět na základě jejich větněčlenské platnosti je klasifikace nejužívanější a respektovaná i ve školské praxi. Tato klasifikace vychází z toho, že vedlejší věty mají platnost daných větných členů a v této práci s ní budu dále pracovat. Kromě tohoto kritéria lze vedlejší věty klasifikovat podle použitého spojovacího prostředku na spojkové, příslovcové, zájmenné a částicové (Hubáček aj., 1996, s. 253).

² Dvě nebo více entit spolu soupeří, užívají se zde předložky *versus* nebo *kontra* (Panevová, 2014, s. 148).

³ „Vyjadřují mluvnický i obsahově významový poměr věty závislé k větě řídicí, ke které ji v souvětí připojují, kladou se zpravidla na začátek vedlejší věty, např.: *když, jakmile, protože, že, aby*.“ (Havránek a Jedlička, 1998, s. 141)

Větněčlenskou klasifikaci vedlejších vět uvádí Čechová (2011) následovně:

Vedlejší věta podmětná vyjadřuje podmět věty řídicí. Lze ji rozdělit na větu podmětnou spojkovou (*Udivilo ho, že necítí nenávisť.*), větu podmětnou vztažnou (*Nastalo, co každý očekával.*) a větu podmětnou nezávislou (*Nejhorší bylo, z mrtvého otce se stal nepřítel.*).

Vedlejší věta přísudková vyjadřuje jmennou část přísudku jmenného se sponou ve větě řídicí, ve které zůstává pouze spona, jméno je vyjádřeno vedlejší větou (*Jirka byl, jako by ho opařil horkou vodou.*). Větně vyjadřujeme jmennou část přísudku, pokud přísuzovaný znak nelze vyjádřit přímo substantivem nebo adjektivem (*Nejsem ten, za koho mne máte.*). Vedlejší věta přísudková vztažná je možná také v rámci tzv. vytykácího důrazového opisu, kdy je vedlejší věta vyjádřena zájmeny *kdo, co a který* (*Byl to on, kdo se s tím neuměl smířit.; Byl to Novák, který nevyužil ani jednu gólovou šanci.*). Přísudkové věty lze rozlišit na věty spojkové (*Tento rok to bude takové, že budu muset pracovat.*), vztažné (*Je stále takový, jakého jsem si ho pamatoval.*) a nezávislé (*Takový byl on: nejdříve všechny pozve a pak se diví, že přišlo tolik lidí.*).

Vedlejší věta předmětná vyjadřuje předmět věty řídicí. Tento druh vedlejších vět lze rozlišit na předmětné věty obsahové, které vyjadřují obsah rozvíjeného výrazu ve větě řídicí (*Představovala jsem si, jak ten pes běhá po zahradě.*) a neobsahové vyjadřující předmětnost (*Nehas, co tě nepálí.*). Vedlejší věta předmětná také může být vyjádřena tzv. nepřímou řečí nebo nepřímou otázkou (*Ptal se, kdy přijdu.*). Předmětné věty lze dále dělit na spojkové nekorelativní (*Nemohu vydržet, když někdo mluví moc potichu.*), spojkové korelativní⁴ (*Vzpomínám si na to, jak jsem spadl z toho plotu.*), vztažné nekorelativní (*Nevěděl, kam by se schoval.*), vztažné korelativní (*Nevěř tomu, kdo ti lichotí.*) a nezávislé (*Já vím, je to starý gauč.*).

Vedlejší věta příslovečná vyjadřuje příslovečné určení věty řídicí. Stejně jako příslovečné určení, tak i vedlejší věty příslovečné se rozdělují podle významu a podle způsobu závislosti.

⁴ Korelativní spojení je spojení odkazovacího výrazu a výrazu spojovacího vztažného (tak, kolik...potud, pokud...tam, kde...čím, apod.), dále pak spojení odkazovacího výrazu se spojkou (to, že...; tak, aby...; proto, že...apod.) (Čechová, 2011, s. 450)

Věty místní mají funkci příslovečného určení místa, jsou pouze vztažné, a to buď korelativní (*Kdekoli se objevil, tam zavládl chaos.*), nebo nekorelativní (*Šla, kam ji srdce táhlo.*).

Věty časové vyjadřují příslovečné určení času. Stejně jako příslovečné určení mohou věty vyjadřovat časové zařazení děje nebo trvání děje, dále pak současnost či nesoučasnost (předčasnost, následnost). Lze je dále rozdělit na věty spojkové (*Počkám, až se vrátíte z nákupu.*), řídčeji se vyskytují věty spojkové korelativní, dále pak věty vztažné korelativní (*Všechno se změnilo od té doby, co jsem ho poznala.*) a věty nezávislé (*Dneska jsem šel spát, už bylo skoro světlo.*).

Věty způsobové lze rozdělit na věty způsobové vlastní, které vyjadřují kvalitativní určení významu slovesa věty řídicí, nebo mohou zpřesňovat jiné způsobové určení. Tyto mohou být spojkové (*Tvářila se, že něco dělá.*), spojkové korelativní (*Mám tomu rozumět tak, že mezi tebou a sousedem bylo něco víc než přátelství?*), vztažné (*Žil, jak se dalo.*), vztažné korelativní (*Udělal jsem vše tak, jak mi bylo řečeno.*) a nezávislé (*Stál, mouchy snězte si mě.*). Druhým způsobem klasifikace způsobových vět jsou věty srovnávací, které vyjadřují způsob pomocí srovnávání ve smyslu shody. Mohou být spojkové (*Marek utíkal, jako když ho honí.*), spojkové korelativní (*Její hlas zněl tak zvláště, jako by měla sucho v krku.*), vztažné korelativní (*Jak si usteleš, tak si lehneš.*) a nezávislé (*Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá.*).

Věty měrové vyjadřují míru nebo intenzitu děje či vlastnosti. Vyjádření míry může být buď přímé, nebo srovnávací. Měrové věty mohou být spojkové (*Drzá byla, až bůh bránil.*), vztažné (*A co stačil, uháněl přes celou vesnici.*), vztažné korelativní (*Kolik si řeknete, tolik dostanete.*) nebo nezávislé (*Jeli jsme velice rychle, až tak 100 kilometrů za hodinu.*).

Věty prostředkové vyjadřují prostředek, pomocí kterého se uskutečňuje děj věty řídicí. Nejčastěji bývají korelativní (*Auto nastartujeme tak, že otočíme klíčkem.*).

Věty vyjadřující průvodní okolnost bývají nejčastěji vyjádřeny typickou spojkou *aniž* (*Nepřátelé se vzdali, aniž by si kladli podmínky.*). Méně časté jsou okolnostní věty se spojkou *aby* (*Není hodiny, aby se něco nedělo.*).

Věty omezovací omezují platnost děje věty řídicí (*Babička chodila ještě do školy, pokud jí to zdravotní stav dovoľoval.*).

Věty výjimečné vyjadřují výjimečnou okolnost, která vyplývá z obsahu věty řídicí. Nejčastěji je řídicí věta záporná a vedlejší věta udává, čeho se popření netýká. Věty výjimečné bývají nejčastěji spojkové se spojovacími výrazy *leda, ledaže, než když, leč* (*Zítřka tam nepojedu, leda by mě tam nutně potřebovali.*).

Věty zřetelové se týkají okolnosti, která se vztahuje k platnosti obsahu věty řídicí. K tomuto druhu vět patří nejčastěji tzv. věty navozovací, které jsou takový druh vedlejších vět, který udává téma výpovědi, a proto stojí vždy na začátku (*Pokud jde o výsledky hlasování, není nutné je brát příliš vážně.*). Věta zřetelová může být i korelativní (*Musíš dbát, aby byly testy hodnoceny spravedlivě bez ohledu na to, jaké máš k žákům sympatie.*).

Věty příčinné vyjadřují příčinu ve vztahu k obsahu věty řídicí. Udává tedy příčinu něčeho, co způsobuje daný jev (*Na půdu napršelo, protože střecha je děravá.*). Ve větách důvodových je naopak uveden důvod či domněnka, které jsou vyjádřeny nadřazenou větou (*Střecha je asi děravá, protože na půdu napršelo.*). Obecně lze jak věty příčinné, tak věty důvodové vyjádřit stejnými spojovacími prostředky. Věty příčinné a důvodové mohou být spojkové (*Nepřišla, protože byla nemocná.*), korelativní (*Kniha je tak zajímavá proto, že autorka píše o svém životě.*) a nezávislé (*Nejez tak rychle, bude tě bolet břicho.*).

Věty účinkové mohou vyjadřovat následek nebo důsledek určité míry. Míra může být velká, dostatečná či nedostatečná. Účinkové věty mohou být spojkové (*Jsi příliš mladý, abys tomu rozuměl.*), korelativní (*Ten článek četl tolikrát, že už jej uměl nazpaměť.*) a nezávislé (*Úplně zbledla, tak moc se bála.*).

Věty podmínkové vyjadřují podmínku, za které může nastat děj ve větě řídicí. Tato podmínka může být reálná uskutečněná (*Jestli se ti nechce, tak nechod.*), reálná uskutečnitelná (*Kdyby bylo sychravo, ven bychom nešli.*) či nereálná podmínka, která uskutečněna nebyla (*Kdybych mlčela, nemuselo by to tak dopadnout.*) nebo byla či je neuskutečnitelná (*Kdyby žil dědeček, hořce by nad tebou zaplakal.*). Co se týká spojovacích prostředků, tak podmínkové věty mohou být buď korelativní (*Radila jen tehdy, vyplácelo-li se jí to*), nebo nezávislé (*Nemít známého tak vysoko, tak ho už dávno vyloučili.*).

Věty přípustkové označují okolnost, která se uskuteční, i když je v rozporu s obsahem věty řídicí. Mohou být buď spojkové (*Dorazila k nám včas, přestože cesta byla špatná.*), nebo korelativní (*Přišel tam přesto, že byl varován.*).

Věty podmínkově-přípustkové vyjadřují okolnost, bez které se uskuteční nebo by se uskutečnil určitý děj ve větě nadřazené, tato okolnost pak může být buď reálná, nebo nereálná. Tyto věty mohou být jak spojkové (*Půjdeme do kina, i když bude Jana nemocná.*), tak nezávislé (*Musel jsem to udělat, děj se co děj.*).

Věty účelové vyjadřují takovou okolnost, ke které směřuje určité jednání, jde tedy o cíl děje. Věty mohou být spojkové (*Jdi opatrně, ať si neublížíš.*), korelativní (*Sešli jste se s nimi proto, abyste si domlouvali taktiku.*) a nezávislé (*Počkej, podívám se na to.*).

Vedlejší věta doplňková vyjadřuje doplněk věty řídicí. Nejčastěji se tato věta vztahuje k předmětu v řídicí větě se slovesy smyslového vnímání. Doplňkové věty mohou být spojkové (*Sledovala jsem maminku, jak vařila oběd.*), korelativní (*Všechno musí zůstat zachováno takové, jako bylo.*), vztažné korelativní (*Přijel takový, jaký kdysi odjel.*) a nezávislé (*Přiběhla celá udýchaná, div neomdlela.*).

Vedlejší věta přívlastková vyjadřuje přívlastek podstatného jména nebo zájmena ve větě řídicí, na které závisí nebo ji determinuje. Přívlastkové věty jsou nejčastěji vztažné (*Chodila domů ulicemi, kterými se všichni ostatní báli.*), vztažné korelativní (*Žáci, kteří mají potvrzení od lékaře, mohou jet na lyžařský kurz.*), spojkové (*Podepsala dohodu, že bude mlčet.*) a nezávislé (*Tento prostor – jeho rozloha odpovídá velikosti dvou fotbalových hřišť – byl přeplněn do posledního místa.*).

2.3 Složitě souvětí

„Princip hypotaxe umožňuje řetězově začleňovat jednu větu do druhé v mnohastupňové závislosti a princip parataxe dovoluje spojovat v podstatě libovolný počet vět a souvětých útvarů v různém poměru. Oba principy lze různě kombinovat, a tak mohou být vytvářena souvětí značné strukturní složitosti.“ (Grepl a Karlík, 1999, s. 458) Ve školské praxi je základním mezníkem pro rozlišení složitě souvětí počet vět. Za složitě souvětí je tedy považováno takové souvětí, které obsahuje minimálně tři věty. V rámci souvětí složitě souvětí dochází ke spojení vět více než jedním významově syntaktickým vztahem (různé druhy koordinačního vztahu).

Dle Čechové (2011) může být složitě souvětí založeno buď na jednom druhu významového vztahu, nebo na druzích různých. Pokud je souvětí založeno pouze na jednom druhu významového vztahu, je možné toto souvětí podle tohoto vztahu

pojmenovat (složitě souvětí slučovací apod.). Složitě souvětí může být také založeno na různých druzích významových vztahů, v tomto případě jde o souvětí smíšené.

Pro klasifikaci složitě souvětí je důležitá povaha jednoduchého souvětí, které je pro složitě souvětí výchozí a také způsob derivace, od kterého se odvíjejí základní druhy složitě souvětí. Výchozím útvarem může být jak souvětí souřadné, tak souvětí podřadné, ke kterému se podle typu souvětí následně připojují další věty hlavní nebo vedlejší a vznikají různé derivace (Bauer, 1966, s. 289-299). V následující části jsou popsány a graficky znázorněny základní typy složitě souvětí.

Grafické znázornění složitě souvětí není nijak ujednoceno, doporučuje se však uvádět co možná nejjednodušší symboly daných vět. Je tedy možné hlavní větu značit H a dále pak číslovat její pořadí mezi hlavními větami (H1, H2...). Stejně tak je možné značit vedlejší věty V a stejně číslovat jejich pořadí (V1, V2...). Významové poměry je možné označovat jednoduchými a školsky známými symboly. Uvnitř grafického znázornění poté jednoduché šipky označují směr závislosti (od věty závislé k větě dominující). (Hubáček aj., 1996, s. 253-254)

Grafické značení významových poměrů v rámci souvětí koordináční skupiny dle Hubáčka aj., (1996):

- + poměr slučovací
- ┌ poměr stupňovací
- X poměr odporovací
- ⊘ poměr vylučovací
- ⇐ poměr příčinný
- ⇒ poměr důsledkový

S tímto značením hlavních vět, vedlejších vět a významových poměrů budu v této práci pracovat, následně pak i v praktické části.

2.3.1 Základní typy složitého souvětí

Složitě souvětí souřadné skládající se pouze z vět hlavních

V tomto typu složitého souvětí jsou hlavní věty spojeny různými významovými poměry. Pořadí vět v tomto typu složitého souvětí nelze bez změny smyslu celého celku měnit (Hubáček aj., 1996, s. 254).

Např.: *Smutně jsem se na chvíli zastavila, ale v tom začalo pršet, a tak jsem se rozhodla pokračovat.*

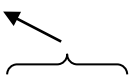
Graficky: H1 X H2 ⇨ H3

Složitě souvětí tvořené jednou větou hlavní a více větami vedlejšími

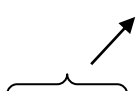
Toto souvětí se skládá z jedné věty hlavní (ta je větou dominující) a z minimálně dvou vět vedlejších, tedy vět dominovaných. Tento typ složitého souvětí se dále může dělit na několik následujících podtypů (Grepl a Karlík, 1999, s. 458-463):

- 1) Jedna hlavní věta a na ní závislá několikanásobná věta vedlejší stejného druhu. Vedlejší věty jsou spjaty některým druhem koordinačního poměru (nejčastěji slučovacím) a k větě hlavní jsou připojeny hypotakticky, navzájem jsou však spjaty paratakticky. Vedlejší věty mohou být vzhledem k hlavní větě v postpozici nebo v antepozici.

Např.: *Řekl mi, že mi večer zavolá a všechno mi vysvětlí.*

Graficky: H

V1 předmětná + V2 předmětná

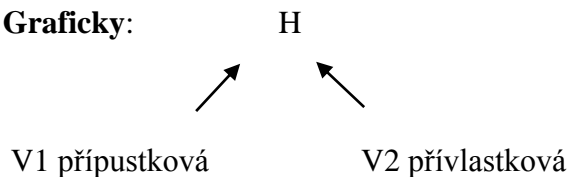
Např.: *Když se obloha zatáhla a začalo pršet, utíkali jsme se schovat.*

Graficky: H

V1 časová + V2 časová

- 2) Jedna hlavní věta a různý počet vět vedlejších, které na sobě nejsou syntakticky závislé, ale přímo rozvíjejí větu hlavní. Věta hlavní je tedy dominující pro dvě samostatné vedlejší věty.

Např.: *Přestože jsem byla velmi nazlobená, snažila jsem se působit dojem silné ženy, která vždy si vždy ví rady.*

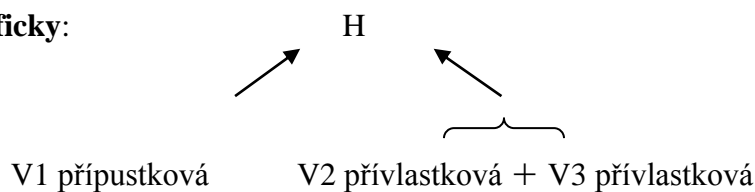
Graficky:

Další modifikací tohoto typu složitého souvětí je struktura, ve které je na větě hlavní závislá věta několikanásobná (nebo více vět několikanásobných).

Např.: *Přestože jsem prožívala těžké období, snažila jsem se působit jako silná žena, která si vždy ví rady a která je sebejistá.*

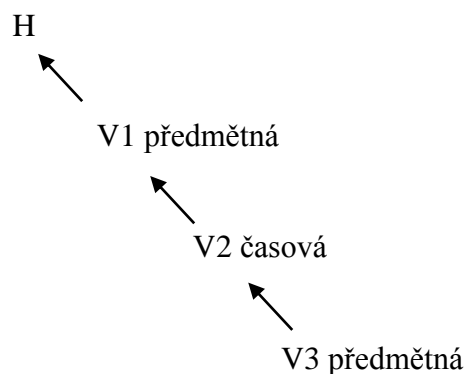
Graficky:

- 3) Jedna věta hlavní a několik vět vedlejších řetězcově na ní závislých.

Např.: *Vím, že bys nevydržel mě poslouchat, kdybych ti měla vyprávět, jak to všechno bylo.*

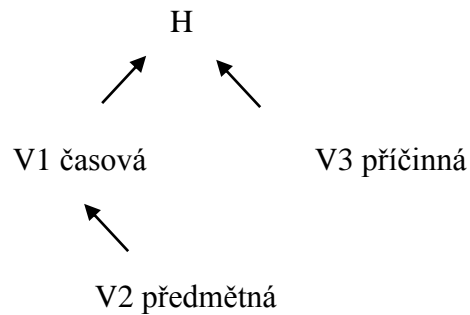
Graficky:

Kromě tohoto podtypu složitého souvětí existuje i řada dalších variant, kdy např. na jedné nebo obou větách vedlejších mohou být závislé další vedlejší věty. Některá z vedlejších vět se v tomto případě může stát větou dominující pro další vedlejší větu a tvoří spolu tzv. blok.

Např.: *Když si uvědomila, že nechala Pavla doma samotného, vyděsila se, protože znala jeho zbrkllost.*

Graficky:

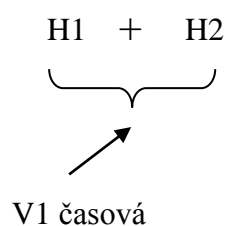

Složitě souvětí tvořené několika větami hlavními a jednou nebo několika větami vedlejšími

1) Věta vedlejší je závislá na všech větách hlavních.

Např.: *Když jsem se vrátila domů, upekla mi maminka bábovku a uvařila můj oblíbený pudink.*

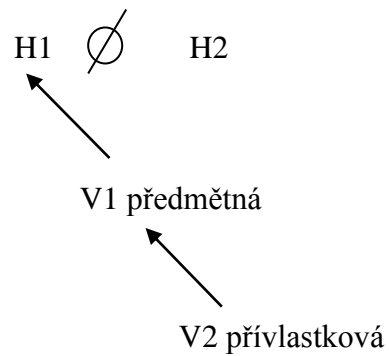
Graficky:

2) Věta vedlejší je závislá pouze na jedné z hlavních vět. Vedlejší věta může být několikanásobná nebo dále rozvíjená.

Např.: *Bud' mi řekneš, co jsi dělal v té budově, která není veřejnosti přístupná, anebo to nahlásím.*

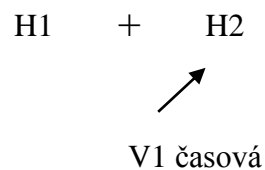
Graficky:

Do druhé věty hlavní může být vedlejší věta vložena. Pokud jde o poměr slučovací, je nezbytné oddělit vedlejší větu od vět hlavních čárkami, a to navzdory spojce *a*. Jde totiž o věty na různých úrovních.

Např.: *Nejdříve jsem nic nechápala, a teprve až mi to Klára vysvětlila ještě jednou, začala jsem tomu rozumět.*

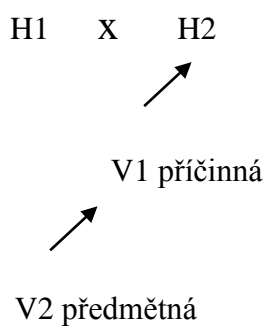
Graficky:

Pokud jsou hlavní věty v poměru odporovacím a vedlejší věta (nebo věty) je do druhé hlavní věty vložena, spojka tedy nepatří do rámce jedné z vedlejších vět, ale věty hlavní spojuje.

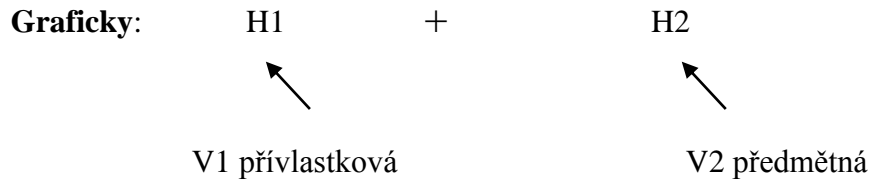
Např.: *Slyšela jsem o něm už dřív, ale protože jsem zaslechla, že se chová špatně, nedala jsem to najevo.*

Graficky:

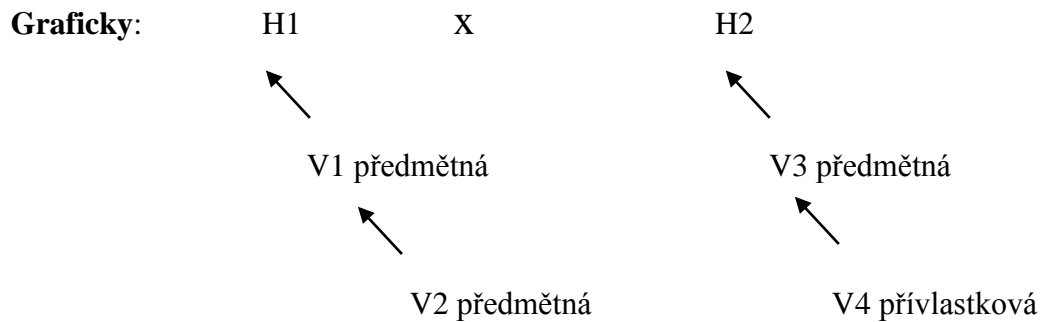

3) Na každé větě hlavní je závislá jedna věta vedlejší nebo blok vedlejších vět.

Např.: *Babička mi vařila bylinkové čaje, které považovala za léčivé, a myslela si, že se uzdravím.*

Např.: *Tuším, že moje znalosti z oblasti zeměpisu nejsou dostačující na to, abych z něj maturoval, ale zároveň si uvědomuji, že mojí silnou stránkou není ani jeden z předmětů, z nichž si jeden vybrat musím.*

3 Souvětí ve výuce českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ a nižší stupeň víceletých gymnázií

Dle RVP ZV spadá vzdělávací obor *Český jazyk a literatura* do vzdělávací oblasti *Jazyk a jazyková komunikace*. Znalosti a dovednosti získané v rámci tohoto vzdělávacího oboru jsou důležité především i pro další vzdělávání a rozvoj v dalších oblastech. Vzdělávací obsah tohoto oboru má komplexní charakter, ale i přesto je rozdělen do tří složek: *Komunikační a slohová výchova*, *Jazyková výchova* a *Literární výchova*. Vzdělávání v oblasti *Jazyk a jazyková komunikace* směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí. V rámci této práce, jejíž praktická část se zabývá i žáky nižšího stupně víceletého gymnázia, je nutné zmínit, že vzdělávání žáků na nižším stupni víceletých gymnázií probíhá dle RVP ZV.

Učivo týkající se souvětí a tvoření vedlejších vět lze tedy dle RVP ZV zařadit do složky *Jazyková výchova*. Podle *Očekávaných výstupů* by žák druhého stupně již měl být schopen odlišovat větu jednoduchou od souvětí, dále rozlišovat významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí a měl by zvládat pravopis lexikální, slovtvorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché a souvětí. V rámci skladby by se žáci měli orientovat ve výpovědích a větách, měli by být schopni rozpoznat stavbu věty, pořádek slov ve větě, určovat rozvíjející větné členy, rozpoznat souvětí, přímou a nepřímou řeč a orientovat se ve stavbě textu.

Hauser (2007) uvádí, že jak teoretická znalost, tak i praktické užívání souvětí jsou pro žáky velmi důležité. Základem je, aby žáci byli schopni odlišit větu jednoduchou od souvětí, kde žákům nejčastěji slouží jako pomůcka počet základních skladebních dvojic, nebo počet určitých slovesných tvarů (žáci tedy nejprve musí prokázat znalost základní skladební dvojice nebo určitých slovesných tvarů). V rámci učiva o stavbě souvětí si žáci osvojují pojmy jako je věta hlavní, věta vedlejší, věta řídicí a věta závislá, které jsou stěžejní především pro určení druhu souvětí. Dále se žáci seznamují s druhy vedlejších vět, které je vhodné probírat současně s větnými členy, protože věta vedlejší závisí na větě řídicí jako její větný člen. Je však důležité dbát na to, aby si žáci nezafixovali, že každý větný člen lze transformovat na vedlejší větu a naopak. Při dalším probírání vedlejších vět je třeba dbát na spojky, vztažná a tázací zájmena a příslovce, kterými bývají vedlejší věty uvozeny (především spojky typické pro určité druhy vět by si žáci měli pamatovat).

Po poznání podstaty souvětí mohou žáci dále poznávat stavbu souvětí složitého a jeho grafické znázornění. Dle Čechové (1998) mají různí metodikové a lingvisté odlišný názor na způsob grafického znázornění stavby souvětí. S tím souvisí i možné nebezpečí nedorozumění mezi žáky a učiteli 1. a 2. stupně, protože žáci 1. stupně mají osvojené označování pořadí vět 1V, 2V... (bez ohledu na to, zda jde o větu hlavní, či vedlejší), ale na vyšším stupni se hlavní věta označuje H a vedlejší věta V, takže označení 2V znamená druhá věta vedlejší, zatímco na 1. stupni toto označení znamená druhou větu vůbec. Učitel musí těmto nedorozuměním předcházet tak, že všechny žáky seznámí s jednotným systémem znázorňování, který zůstává po celou dobu stejný. Grafické znázorňování souvětí pak slouží především k ověření, zda se žáci v souvětí správně orientují, chápou vztahy mezi jednotlivými větami, rozlišují jejich druhy a umí určit druh souvětí.

Postup při grafickém rozboru souvětí dle Hausera (2007):

1. Očíslujeme věty tak, jak za sebou následují. Pokud je věta rozdělena na části, připojíme k číslu a, b atd.
2. Určíme věty hlavní (H) a vedlejší (V).
3. Věty hlavní klademe do nejvyšší roviny.
4. Věty vedlejší řadíme pod tu větu řídicí, na které závisí.
5. Označíme poměr mezi souřadně spojenými větami.
6. U vět vedlejších zapisujeme spojovací výrazy, bezespoječné spojení oddělujeme čárkou.
7. Určíme druhy vět vedlejších a označíme zkratkou.

4 Souvětí v učebnicích českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ

Tato kapitola, která se týká učebnic českého jazyka a jejich obsahu, se bude zabývat rozбором kapitol zabývajících se souvětím, a to v učebnicích pro 8. a 9. ročník. Pro rozbor a celkovou analýzu daného učiva byly zvoleny učebnicové řady nakladatelství FRAUS, SPN, Nová škola a Alter.

4.1 Učebnice nakladatelství FRAUS

Nakladatelství FRAUS vydává tištěné i interaktivní učebnice a vzdělávací materiály pro základní školy, víceletá gymnázia, střední a jazykové školy. Všechny učební materiály mají schvalovací doložku MŠMT. Učebnicová řada Český jazyk 8 a Český jazyk 9 – učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia nové generace, které budou podrobněji analyzovány, obsahuje učebnici, pracovní sešit, příručku učitele, i-učebnici a zvukovou nahrávku CD. K analýze bude využita pouze učebnice.

Tato nová generace učebnic je aktualizovanou verzí již úspěšných učebnic tohoto nakladatelství. Učebnice byly modernizovány jak po stránce grafické, tak po stránce obsahové. V učebnicích je kladen větší důraz na opakování a procvičování, jsou zde souhrnná cvičení a testy, úkoly zaměřené na rozvíjení komunikační kompetence, došlo zde k posílení průřezových témat, jsou sem zahrnuty také metody kritického myšlení a v neposlední řadě jsou zde také odkazy pro práci s interaktivní učebnicí. Učebnice tohoto nakladatelství byly k analýze vybrány především z toho důvodu, že je podle nich vyučováno na nižším stupni osmiletého gymnázia, kde byla realizována praktická část.

4.1.1 Český jazyk pro 8. ročník

Učebnice má přehledně strukturovaný obsah, ve kterém je učivo členěno do šesti hlavních kapitol (*Obohacování slovní zásoby, Tvarosloví, Pravopis, Skladba, Obecné výklady o českém jazyce, Komunikace a sloh*). V úvodu učebnice jsou představeny symboly užívané v učebnici a také krátké zamyšlení o mateřštině. Pro tuto práci je však stěžejní kapitola *Skladba*, která je zde nejrozsáhlejší.

Kapitola *Skladba* se dále dělí na šest podkapitol. První podkapitola s názvem *Co už umíme ze skladby* se zabývá opakováním již známého učiva (rozlišování vět jednoduchých a souvětí, druhy vedlejších vět). Následující podkapitola *Významové poměry mezi souřadně spojenými hlavními větami* obsahuje výklad jednotlivých

významových poměrů (spojovací výrazy, interpunkce) a jejich následné procvičování. (nejčastěji jde o text, ke kterému se vztahují další úkoly). Jako velice atraktivní se zdá cvičení, ve kterém jsou dány věty vedlejší a žáci musí doplnit větu hlavní v určitém poměru, stejně tak cvičení s ilustracemi, podle kterých žáci tvoří souvětí v zadaném poměru. V některých cvičeních se také uplatňuje práce s chybou (*Najděte souvětí bez chyby*). Podkapitola *Významové poměry mezi větnými členy a vedlejšími větami* nejprve vysvětluje, že významové poměry nemusí být pouze mezi hlavními větami, ale také mezi členy několikanásobného větného členu a dále se zaměřuje na procvičování tohoto jevu (vyhledávání několikanásobných členů v textu, užití několikanásobných větných členů ve větách v daném významovém poměru, práce s chybou).

Následující podkapitola *Souvětí souřadné a podřadné* je jedna ze stěžejních podkapitol pro tuto práci. Nejprve je zde vysvětlen rozdíl mezi oběma druhy souvětí, následuje několik cvičení. Poprvé se zde také objevuje grafické znázornění souvětí. V tomto případě jsou uvedeny čtyři grafy souvětí včetně druhů vedlejších vět a žáci musí podle těchto grafů vymyslet souvětí tak, aby jim odpovídalo. V dalším cvičení, které je zaměřené na grafické znázornění souvětí je dáno jak souvětí, tak jeho grafické zpracování a úkolem žáků je určit, zda jsou grafy souvětí znázorněny správně. V posledním cvičení je dáno šest vět a několik grafů, úkolem žáků je přiřadit jednotlivá souvětí ke grafům. Předposlední podkapitola *Spojovací výrazy v souvětí, interpunkce v souvětí* se zaměřuje na procvičování interpunkce v rámci souvětí, převažují tedy cvičení doplňovací (interpunkce, spojovací výrazy). I v této podkapitole se pracuje s grafy souvětí (převádět souvětí do grafů a z grafů tvořit souvětí). Poslední podkapitola *Jazykové rozbory, složitější souvětí* je další stěžejní kapitolou pro rozbor. Nejprve je zde vysvětlen princip složitého souvětí, následující cvičení jsou zaměřena na rozbor složitého souvětí včetně grafického znázornění. Cvičení jsou nejčastěji koncipována tak, že je dán text a k němu následuje několik úkolů.

4.1.2 Český jazyk pro 9. ročník

Stejně jako obsah předchozí učebnice, tak je i obsah této učebnice velice přehledně strukturovaný, avšak již na první pohled je jasné, že učebnice je obsáhlejší. Učebnice je členěna na devět hlavních kapitol (*Opakování učiva z 8. ročníku, Slovní zásoba a význam slova, Nauka o tvoření slov, Tvarosloví, Skladba, Pravopis, Zvuková stránka jazyka, Obecné výklady o jazyce, Komunikace a sloh*). Opět se budeme více soustředit na kapitolu *Skladba*, která je i zde kapitolou nejrozsáhlejší. Kapitola obsahuje

jedenáct podkapitol, které se zaměřují na věty jednočlenné a dvojčlenné, větné ekvivalenty, mluvnický zápor, větné členy, věty hlavní a vedlejší, druhy souvětí, druhy vedlejších vět, významové poměry mezi větnými členy a vedlejšími větami, složité souvětí, přímou a nepřímou řeč, samostatný větný člen, oslovení, vsuvku a pořádek slov ve větě.

Protože je celá kapitola velmi obsáhlá a celý její rozbor by mohl omezovat rozbor dalších učebnic, je nevyhnutelné se zaměřit pouze na podkapitolu *Složité souvětí*, která je pro rozbor stěžejní. S pojmem složité souvětí se žáci v 8. ročníku již seznámili, proto je celá kapitola zaměřena výhradně prakticky, a to především na tvorbu grafů souvětí. Vždy je uveden text a k němu je několik úkolů, z nichž je většina z nich zaměřena právě na grafické znázornění souvětí. V jednom případě jsou uvedeny grafy souvětí a žáci podle nich musí vytvořit souvětí na dané téma. Přestože je kapitola *Skladba* nejvíce rozsáhlou kapitolou, většina jejích podkapitol je zaměřena prakticky, a to z toho důvodu, že s většinou teorie se žáci již seznámili v 8. ročníku.

4.1.3 Učebnice FRAUS celkově

Učebnice jsou velmi atraktivní, úkoly jsou zajímavé, neokoukané a pro žáky motivující. Kromě běžných úkolů se zde také objevují úkoly zaměřující se na mezipředmětové vztahy, na okrajích jednotlivých stránek učebnic se nacházejí různé zajímavosti a na konci každé podkapitoly je *Hledání souvislostí*, ve kterém jsou různé zajímavé úkoly zaměřující se na mezipředmětové vztahy, nejčastěji dějepis, ale třeba také občanskou výchovu. Učebnice jsou barevně ne příliš výrazné, avšak objevují se v nich ilustrace a obrázky, které přispívají k celkové atraktivnosti.

4.2 Učebnice nakladatelství SPN

Nakladatelství SPN – Státní pedagogické nakladatelství patří mezi významné nakladatelské a vydavatelské instituce u nás, které vydává učebnice pro základní školy, střední školy i publikace pro širokou veřejnost. Všechny učebnice mají doložku MŠMT a jsou plně v souladu s požadavky RVP ZV pro vzdělávací oblast *Jazyk a jazyková komunikace*. K učebnici patří ještě metodická příručka pro učitele a pracovní sešit pro žáky. K analýze byla vybrána pouze učebnice, se kterou pracovali žáci v hodinách českého jazyka na vybrané základní škole, kde probíhala realizace praktické části.

4.2.1 Český jazyk pro 8. ročník

Učebnice je členěna na dvě hlavní části – *Jazyk a Sloh a komunikace*. Část *Jazyk* je dále rozdělena na čtyři kapitoly (*Čeština jako jeden ze slovanských jazyků, Nauka o slově, Tvarosloví, Skladba*). Kapitola *Skladba*, která je pro tento rozbor stěžejní, je stejně jako u předchozích učebnic nejrozsáhlejší a je zde rozdělena na *Stavbu větnou* a *Stavbu textovou*.

V rámci větné stavby se žáci seznamují s větou s podmíněm, bez podmětu a větným ekvivalentem, se základními a rozvíjejícími větnými členy, několikanásobnými členy, do kterých je zařazeno učivo o významových poměrech mezi jednotlivými složkami v těchto členech. Následuje podkapitola zabývající se grafickým zobrazením stavby věty jednoduché, dále je zde pak vysvětlen rozdíl mezi souvětím podřadným a souřadným včetně vysvětlení druhů vedlejších vět.

Kapitola týkající se textové stavby žáky podrobněji seznamuje s významovými poměry mezi větami hlavními. Každý poměr je nejprve vysvětlen, poté následuje jeho procvičování (nejčastěji jde o cvičení, ve kterých musí žáci spojit dané věty v konkrétním poměru). Po vysvětlení všech poměrů následuje cvičení zaměřené na procvičení všech poměrů. Následuje samostatná podkapitola zabývající se psaním čárek v souvětí. Poslední cvičení je zaměřeno na rozbor složitého souvětí.

Poslední podkapitolou je *Opakování učiva ze skladby*, ve které je vždy dán text a k němu následuje několik úkolů. Učebnice obsahuje několik cvičení *Pro bystré hlavy* zahrnující různé zajímavosti z dané oblasti mluvnice.

4.2.2 Český jazyk pro 9. ročník

Učebnice je stejně jako učebnice pro 8. ročník členěna na dvě hlavní části – *Jazyk a Sloh a komunikace*. Část *Jazyk* je rozdělena do pěti kapitol (*Vývoj českého jazyka, Zvuková stránka jazyka, Nauka o slově, Tvarosloví, Skladba*). Dále se budu zabývat kapitolou *Skladba*, která je opět kapitolou nejrozsáhlejší a stejně jako v předchozí učebnici, je i zde rozdělena na dvě části – *Stavba větná* a *Stavba textová*.

Stavba větná se zabývá jak větou jednoduchou, tak souvětím. Je zde věnováno poměrně hodně pozornosti základním a rozvíjejícím větným členům, dále jsou zde zmíněny věty s podmíněním, věty bez podmíněním a větné ekvivalenty. Dále je zde podkapitola věnovaná samostatným větným členům a vsuvkám.

Poměrně rozsáhlou podkapitolou je *Věta a souvětí*, která zahrnuje problematiku věty jednoduché a souvětí, objasňuje rozdíly mezi nimi. Další podkapitola se zabývá souvětím podřadným. Přehledně jsou zde vysvětleny pojmy (souvětí podřadné, věta hlavní, věta vedlejší) a druhy vět vedlejších včetně postupu při jejich určování. Na několika dalších stranách jsou poté cvičení zaměřená zejména na určování druhů vedlejších vět. Doposud zde bylo zmíněno souvětí podřadné pouze s jednou větou vedlejší, proto je další část kapitoly zaměřena na souvětí podřadné s více než jednou větou vedlejší. V rámci této části jsou kromě pojmů věta hlavní a věta vedlejší vysvětleny i pojmy věta řídicí a věta závislá a také je zde přehledně vysvětlen grafický rozbor souvětí, tedy i následující cvičení jsou zaměřena na grafický rozbor. Poslední částí podkapitoly je krátké pojednání o interpunkci v rámci souvětí podřadného. Poslední dvě podkapitoly se zabývají tvořením vět a zásadami slovosledu.

4.2.3 Učebnice SPN celkově

V učebnici pro 8. ročník není grafické znázornění souvětí vůbec zmíněno, objevuje se zde pouze grafický rozbor věty jednoduché, učebnice pro 9. ročník se souvětím zabývá více. Obě učebnice působí přehledně, jsou zde stručně ale věcně vysvětleny důležité pojmy, avšak pro žáky nemusí působit příliš atraktivně. V barevných rámečcích jsou vždy zvýrazněny důležité teoretické poznatky dané problematiky, objevují se zde ilustrace a úkoly *Pro chytré hlavy* zabývající se různými zajímavostmi.

4.3 Učebnice nakladatelství Nová škola

Nakladatelství Nová škola, s.r.o., od roku 1997 vydává učebnice pro základní školy. Učebnice mají v žácích probouzet tvořivé myšlení, logické uvažování a řešení problémů, dále pak učebnice podporují schopnost učení, dovednosti potřebné k řešení problémů a umění komunikace. Všechny učebnice a učební materiály jsou vytvořeny v souladu s RVP ZV a mají schvalovací doložku MŠMT. Ucelená řada učebnic českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ a odpovídající ročníky víceletého gymnázia obsahuje učebnici, pracovní sešit, doplňkový pracovní sešit a multimediální interaktivní učebnici (Kvačková aj., 2016, s. 2). K analýze bude použita pouze učebnice.

V učebnicích je kladen důraz na jazykové rozbory a testy, na mezipředmětové vztahy, průřezová témata, skupinovou práci a klíčové pojmy v angličtině a němčině. Každá kapitola obsahuje odpovídající množství teorie i praktických cvičení.

4.3.1 Český jazyk pro 8. ročník

Učebnice pro 8. ročník je rozdělena na pět kapitol (*Skladba, Pravopis a výslovnost, Tvarosloví, Obecné výklady o jazyce, Sloh a komunikace*). V učebnici jsou kromě velkého množství rozmanitých cvičení i opakovací testy s řešením, jazykové rozbory, úkoly pro nadané žáky a úkoly pro práci ve skupině. V úvodu učebnice jsou vysvětleny symboly, které se v rámci učebnice objevují (skupinová práce, práce s internetem a jazykovými příručkami, práce s textem, jazykový rozbor, pro chytré hlavičky, poznámka, zajímavost), dále zde jsou také barevně odlišeny mezipředmětové vztahy, které se v rámci učebnice uplatňují.

Kapitola *Skladba*, na kterou se bude analýza vztahovat, je dále rozčleněna na deset podkapitol. První podkapitola se zabývá opakováním učiva o větě jednoduché (věta jednočlenná a dvojčlenná, větné ekvivalenty, základní skladební dvojice, rozvíjející větné členy). Druhá podkapitola je zaměřena na opakování souvětí. Nejprve je vysvětlen rozdíl mezi větou jednoduchou a souvětím, následuje několik cvičení zaměřených na jejich rozlišení. Další součástí podkapitoly je část věnující se souvětí (rozlišení hlavní, vedlejší, řídicí a závislé věty) a jeho grafickému zobrazení, které je zde přehledně vysvětleno a popsáno (Obrázek č. 1). Dále tato podkapitola obsahuje část zabývající se podřadným souvětím (vysvětlení a následné procvičování druhů vedlejších vět). Cvičení zabývající se druhy vedlejších vět jsou velice rozmanitá a atraktivní (vyhledávání konkrétních druhů vedlejších vět, nahrazování větných členů

4.3.2 Český jazyk pro 9. ročník

Učebnice českého jazyka pro 9. ročník se skládá z osmi kapitol (*Obecné výklady o jazyce, Zvuková stránka jazyka, Tvoření slov, Význam slov, Tvarosloví, Skladba, Sloh a komunikace, Příloha*). Učebnice obsahuje opakování učiva z nižších ročníků, procvičování základního učiva, ale přináší i učivo rozšiřující. Součástí učebnice jsou testy, rozmanitá cvičení, práce s textem, ale i souhrnné testy sloužící jako příprava na přijímací zkoušky. Jsou zde i jazykové rozbor, pravopisná cvičení, úkoly pro nadané žáky, úkoly pro práci ve skupině a práci s internetem a jazykovými příručkami (Kvačková aj., 2016, s. 2). Stejně jako v předchozí učebnici se i zde v úvodu objevují symboly pro usnadnění práce s učebnicí, dále jsou zde také barevně odlišeny mezipředmětové vztahy.

Kapitola *Skladba* se skládá z dalších tří podkapitol (*Věta, Souvětí, Tvoření vět a souvětí*). Podkapitola *Věta* se zabývá větnými vztahy (souřadnost, podřadnost), dále větnými členy základními a rozvíjejícími, větou jednočlennou a dvojčlennou, větnými ekvivalenty a zvláštnostmi větné stavby. Celá tato první podkapitola je opakováním učiva z 8. ročníku. Druhá podkapitola *Souvětí* se nejprve zaměřuje na již známé učivo týkající se věty jednoduché a souvětí, dále pak na souvětí podřadné (je zde teoreticky vysvětleno, dále je zde podrobný postup při určování vedlejších vět – Obrázek č. 2), následují cvičení zaměřená na druhy vedlejších vět.

Obrázek č. 2: Postup při určování vět vedlejších

Postup při určování vět vedlejších

- najdeme přísudek ve větě řídicí. Jestliže je ve větě sponové sloveso, pak hledáme jmennou část přísudku. Pokud je vyjádřena ve vedlejší větě, jedná se o vedlejší větu **přísudkovou** (*Babička byla taková, **jakou si děti představovaly.***);
- najdeme podmět věty hlavní. Pokud je vyjádřen vedlejší větou, jedná se o vedlejší větu **podmětnou** (ptáme se na ni otázkou kdo? co? – *Zdá se, **že zima už brzy skončí.***);
- zjistíme, které slovo rozvíjí věta vedlejší:
 - ♦ pokud rozvíjí podstatné jméno, je to vedlejší věta **přívlastková** (*Byl to kamarád, **na kterého se mohl vždy spolehnout.***),
 - ♦ pokud rozvíjí sloveso nebo přídavné jméno a můžeme se na ni zeptat pádovými otázkami kromě otázky kdo? co?, jedná se o vedlejší větu **předmětnou** (*Slibili, **že na schůzku přijdou včas.***),
 - ♦ pokud rozvíjí sloveso nebo přídavné jméno a můžeme se na ni zeptat i otázkami tvořenými pomocí příslovcí, jedná se o větu **příslowecnou** (*Nenašli to tam, **kde to položili.***),
 - ♦ pokud rozvíjí podstatné jméno nebo zájmeno v platnosti předmětu (výjimečně podmětu) a zároveň přísudkové sloveso a pokud se můžeme zeptat otázkou jak?, jedná se o vedlejší větu **doplňkovou** (*Z okna domu **zahlédli sousedu, jak natírá plot.***).

(Kvačková aj., 2016, s.79)

4.4 Učebnice nakladatelství Alter

Nakladatelství Alter funguje od roku 1990, nabízí řady učebnic pro 1. stupeň ZŠ, 2. stupeň ZŠ a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií. Kromě tištěných učebnic nabízí nakladatelství Alter také výukové programy, elektronické varianty tištěných učebnic, pomůcky pro žáky a demonstrační pomůcky. Všechny učebnice a učební pomůcky jsou vytvořeny v souladu s RVP ZV, umožňují naplňování klíčových kompetencí a realizaci očekávaných výstupů RVP ZV. Všechny učebnice mají schvalovací doložku MŠMT.

Učebnicová řada českého jazyka pro základní školy obsahuje: Učivo o jazyce – máme rádi češtinu, Komunikační a slohová výchova, Pracovní sešit, Klíč k českému jazyku, Pravopisné pětiminutovky. K následující analýze byly použity pouze učebnice.

4.4.1 Český jazyk pro 8. ročník

Učebnice pro 8. ročník obsahuje pět kapitol (*Opakování, Skladba, Obohacování slovní zásoby, Tvarosloví, Obecné výklady o jazyce*). V úvodu učebnice jsou uvedeny vysvětlivky k jednotlivým symbolům, které se v učebnici objevují.

Kapitola *Skladba* je dále členěna na několik dílčích částí. Nejprve jsou zde vysvětleny věty jednočlenné a dvoječlenné a větné ekvivalenty, dále pak rozdíl mezi větou jednoduchou a souvětím. Následuje podkapitola zabývající se stavbou věty jednoduché – základní větné členy a rozvíjející větné členy.

Podkapitola *Souvětí* začíná teoretickým vymezením pojmů věta jednoduchá a souvětí, souvětí podřadné a souřadné, věta hlavní a věta vedlejší, věta řídicí a věta závislá. V tabulce jsou přehledně popsány druhy vedlejších vět, poté následuje několik cvičení na jejich procvičení (vyhledávání vedlejších vět a určování jejich druhů). V další tabulce jsou vysvětleny významové poměry včetně typických spojovacích výrazů, jsou zde uvedeny i nejčastější výrazy podřadicí (spojky podřadicí, vztažná zájmena a vztažná příslovce). Další tabulka vysvětluje princip grafického znázornění souvětí (Obrázek č. 4), v následujícím cvičení je úkolem vytvořit souvětí podle daných vzorců.

Obrázek č. 4: Grafické znázornění souvětí

GRAFICKÉ ZNÁZORNĚNÍ SOUVĚTÍ

- Věty hlavní (H) zapisujeme nejvýše a do jedné roviny.
- Věty vedlejší (V) zapisujeme na nižší řádky tak, aby věty závislé byly vždy o jeden řádek níž než jejich věty řídící.
- Věty vedlejší (V) ve vztahu souřadnosti zapisujeme do jedné roviny a spojíme je svorkou (viz ③).

① *Dopili jsme kávu a zvedli se k odchodu, protože už jsme si řekli všechno.*

② *Odjel k Martině, aby jí vrátil knihy, které si od ní půjčil.*

③ *Přišla, aby si sbalila věci a aby se rozloučila.*

(Hrdličková, 2015, s.52)

V další části podkapitoly je vysvětlen princip souvětí podřadného (je zde uvedeno několik souvětí včetně jejich grafického znázornění), následuje několik cvičení na procvičení jeho stavby. Souvětí souřadné je zde vysvětleno na několika příkladových větách včetně grafického znázornění a podrobného popisu. V další tabulce jsou přehledně popsány vztahy mezi větami v souřadném souvětí (vztah závislosti, vztah souřadnosti a významové poměry mezi větami ve vztahu souřadnosti). Následuje cvičení zaměřené na procvičování souřadného souvětí (je dáno několik souvětí a několik grafických znázornění souvětí a úkolem je přiřadit souvětí ke správným schémátům). Další část podkapitoly je věnovaná interpunkci v rámci souvětí, následuje část zaměřená na vedlejší větu vloženou do věty hlavní (je zde i grafické znázornění této vložené věty vedlejší a několik cvičení).

Poslední částí kapitoly je souhrnné opakování věnované souvětí. Toto opakování je zde zaměřeno na práci ve skupinách. Jsou zde úkoly zaměřené na doplňování vhodných spojovacích výrazů do souvětí, doplňování interpunkce, ale i na celé rozborů souvětí včetně grafického znázornění.

4.4.2 Český jazyk pro 9. ročník

Učebnice pro 9. ročník obsahuje čtyři kapitoly (*Skladba, Tvarosloví, Pravopis, Slovní zásoba a její jednotky*).

Kapitola *Skladba* se dále dělí na dílčí podkapitoly (*Základní větné členy, Rozvíjející větné členy, Větné členy holé, rozvité a členy souřadně spojené, Shoda přísudku s podmětem, Věty dvojčlenné, jednočlenné, větné ekvivalenty, Výpovědní funkce vět a větných ekvivalentů, Věty kladné a záporné, Pořádek slov v české větě, Věta a souvětí, Opakování a procvičování druhů vět vedlejších, Souvětí souřadné a podřadné, druhy významových poměrů mezi větami souřadně spojenými*). Následující analýza se bude zaměřovat pouze na poslední tři podkapitoly zabývající se souvětím.

V kapitole *Věta a souvětí* je nejprve vysvětlen rozdíl mezi souřadným a podřadným souvětím a větou hlavní a vedlejší, dále jsou zde cvičení věnovaná souvětí podřadnému (větné členy přeformulovat do vět vedlejších, věty jednoduché nahradit souvětím, přiřadit souvětí k odpovídajícím grafům). Dále je zde zmíněna vložná věta vedlejší včetně několika cvičení. Následuje opakování a procvičování druhů vět vedlejších včetně procvičování spojovacích výrazů podřadicích. Podrobněji jsou zde popsány jednotlivé druhy vedlejších vět (rozdíly, odlišování, rozpoznávání), následuje jejich procvičování (vyhledávání a rozlišování vedlejších vět, vyhledávání jednotlivých druhů vedlejších vět). Poslední část kapitoly je věnovaná souvětí souřadnému, podřadnému a druhům významových poměrů mezi větami souřadně spojenými. Toto učivo už je zde pouze procvičováno, protože žáci tuto látku již znají z předchozího ročníku. Cvičení jsou zaměřena na spojování vět jednoduchých do souvětí souřadného a doplňování interpunkce.

4.4.3 Učebnice Alter celkově

Učebnice působí atraktivně, cvičení jsou koncipována tak, aby byla pro žáky poutavá a motivující, nejsou jednotvárná. Učebnice je velmi podrobná, informace jsou však podávány přehledně a s ohledem na žáky. Nejsou zde obrázky ani ilustrace, je zde však kladen velký důraz na používání barev (text je často barevně členěn, různé dílčí části jsou barevně odlišeny). U některých cvičení jsou symboly, které odkazují na práci s elektronickou verzí učebnice či na práci s Přehledy českého jazyka. Na konci učebnice jsou dva testy, které ověřují znalosti za daná pololetí.

4.5 Celkové zhodnocení učebnic

K analýze byly použity učebnice pro 8. a 9. ročník od čtyř různých nakladatelství (FRAUS, SPN, Nová škola, Alter). V každé učebnici byla analyzována kapitola týkající se skladby (především jsem se zaměřovala na souvětí souřadné a podřadné, vedlejší věty, významové poměry a grafické znázornění souvětí). Všimla jsem si především toho, jak jsou učebnice koncipovány, zda cvičení a úkoly vhodně navazují na teoretický výklad učiva. V neposlední řadě jsem se také zaměřovala na typy cvičení a na to, jakým způsobem je v učebnicích vysvětlena problematika grafického znázornění souvětí. Učebnice jsem analyzovala i ze stránky atraktivnosti pro žáky. Analýza učebnic probíhala z mého subjektivního pohledu.

Učebnice nakladatelství FRAUS obsahují přiměřené množství teoretického výkladu, který postihuje veškerou problematiku týkající se souvětí (druhy vedlejších vět, významové poměry, souvětí souřadné a souvětí podřadné, spojovací výrazy v souvětí), která je žákům podaná přehledně a vhodně na ni navazují úkoly a cvičení, které jsou zajímavé a motivující. Co se týká grafického znázornění souvětí, není zde podrobně vysvětlen jeho princip, avšak je zde několik úkolů, ve kterých žáci tvoří souvětí podle grafických schémat a naopak. Celkově jsou učebnice nakladatelství FRAUS moderní, pro žáky působí atraktivně, množství učiva je adekvátní.

Učebnice nakladatelství SPN vhodně postihují celou problematiku souvětí (přehledné vysvětlení druhů vedlejších vět i významových poměrů, vysvětlení věty řídicí a závislé), v učebnici pro 9. ročník je poté přehledně vysvětlen a popsán princip grafického znázornění souvětí. V obou učebnicích je veškerá problematika nejprve přehledně teoreticky vysvětlena a na tuto část poté navazují cvičení. Jsou zde úkoly zaměřené pouze na tvorbu grafického znázornění, opačný princip úkolů zde není. Celkově působí učebnice ne příliš moderně a atraktivně, je zde velké množství textu a málo obrázků a ilustrací, avšak množství učiva je přiměřené a učebnice působí přehledně.

Učebnice nakladatelství Nová škola jsou nejrozsáhlejšími učebnicemi této analýzy. Obě analyzované učebnice vhodně a podrobně postihují veškerou problematiku souvětí včetně jeho grafického znázornění. V učebnicích jsou vhodně vysvětleny druhy vedlejších vět, významové poměry, souvětí souřadné i souvětí podřadné. Přehledně je zde vysvětlen postup grafického znázornění souvětí i postup

při určování vedlejších vět. V učebnicích je adekvátní množství teoretického výkladu, který je vhodně doplňován různorodými úkoly a cvičeními. Učebnice působí pro žáky atraktivně, moderně a přehledně, je zde také velké množství obrázků a ilustrací.

Učebnice nakladatelství Alter jsou v rámci množství textu učebnicemi nejrozsáhlejšími. V obou učebnicích je velké množství teoretického výkladu, který je ale přehledný a přiměřený. Učebnice vhodně postihují veškerou problematiku souvětí (druhy vedlejších vět, významové poměry, přehledně jsou zde popsány věty řídicí a závislé) a je zde vysvětlen princip grafického znázornění souvětí. V učebnicích jsou různorodá cvičení a úkoly, které působí atraktivně. Celkově působí učebnice moderně a atraktivně, avšak velké množství textu bez ilustrací či obrázků na atraktivnosti určitým způsobem ubírá.

5 Výzkumná část

5.1 Cíle a organizace práce

Cílem tohoto výzkumu bylo zmapovat znalosti žáků z oblasti souvětí, konkrétněji to, zda žáci lépe zvládají tvořit souvětí z daného grafického znázornění nebo zda lépe zvládají souvětí do grafického znázornění převádět. Druhým cílem bylo zjistit, zda danou problematiku lépe ovládají žáci základní školy či žáci osmiletého gymnázia.

Výzkumu se zúčastnilo celkem 128 žáků, z toho 65 žáků z 8. a 9. ročníků základní školy a 63 žáků tercie a kvarty osmiletého gymnázia. Základní škola i osmileté gymnázium se nacházejí ve městě Třebíč v Kraji Vysočina.

5.2 Metodika práce

Pro tuto diplomovou práci byla zvolena kvantitativní metoda výzkumu založena na dotazníkovém šetření (v tomto případě se jednalo spíše o výzkumný test). Výzkumný test obsahoval dvě teoretické otázky a celkem osm praktických úkolů. Souvětí do prvního praktického úkolu byla vybrána z díla Saturnin od Zdeňka Jirotky, grafická schémata souvětí ve druhém praktickém úkolu byla sestavena s pomocí učebnic *Český jazyk 8* od nakladatelství Fraus a *Český jazyk 8* od nakladatelství Nová škola. Souvětí a grafická schémata byla vybírána tak, aby obsáhla veškerou problematiku této oblasti a aby nebyla ani příliš snadná, ani příliš obtížná.

První teoretická otázka byla zaměřena na znalost významových poměrů, druhá teoretická otázka se zabývala teoretickou znalostí jednotlivých druhů vedlejších vět. Teoretické otázky byly do testu zařazeny zejména proto, aby mohla být lépe zmapována teoretická znalost základních prvků této problematiky, která je pro následující grafické znázorňování souvětí nezbytná.

Druhá část testu se zabývala už samotným grafickým znázorněním souvětí. Do tohoto úkolu byla vybrána čtyři souvětí přibližně stejné úrovně obtížnosti, přičemž úkolem bylo znázornit tato souvětí graficky včetně určení druhů vedlejších vět a označení významových poměrů. Ve třetí části testu bylo úkolem vytvořit souvětí podle daných grafických schémat, přičemž v daných schématech byly vyznačeny druhy vedlejších vět včetně spojovacích výrazů, zejména pro žákovu lepší orientaci. V tomto úkolu se nejednalo pouze o propojení teoretické znalosti se znalostí praktickou, ale také o žákovu práci s fantazií a představivostí.

Zadávání testů probíhalo v několika etapách od března 2020 do června 2020 v rámci hodin českého jazyka, avšak v rámci hygienických opatření a nařízení vlády došlo v průběhu zadávání testů k uzavření škol, a proto byla celková situace zkomplikovaná a zadávání testů proto probíhalo nejednotně. Žákům bylo nejprve vysvětleno, jakou problematikou se celý test zabývá a k jakým účelům bude sloužit, následně pracovali samostatně. Vyplnění testu v každé třídě trvalo cca 35 minut. Test byl anonymní, žáci pouze kroužkovali pohlaví a ročník. Pro vyplnění testu byl záměně vybrán vyšší počet žáků 9. ročníku a žáků kvarty, a to zejména kvůli zmapování této problematiky na konci povinné školní docházky.

Tabulka č. 1: Rozdělení žáků

	Počet žáků	Chlapci	Dívky
8. ročník ZŠ	23	12	11
9. ročník ZŠ	42	18	24
Tercie VG	21	9	12
Kvarta VG	43	20	23
Celkem žáků		128	

5.3 Rozbor a vyhodnocení testů

5.3.1 Způsob vyhodnocování

První (teoretická) část testu zaměřena na teoretickou znalost významových poměrů a druhů vedlejších vět byla vyhodnocována podle toho, kolik významových poměrů a kolik druhů vedlejších vět byli žáci schopni napsat.

Druhá část, ve které žáci vytvářeli grafické znázornění daných souvětí byla hodnocena z několika dílčích hledisek. Primárně jsem se zaměřovala na to, zda byla dodržena závislost všech vět (zda grafické znázornění odpovídá danému souvětí). V prvním řádku jsou tedy uvedeny počty žáků, kteří dodrželi posloupnost vět v grafickém znázornění včetně jejich postavení. Dále byla hodnocena správnost druhů vedlejších vět a druhů významových poměrů. Na závěr byla zhodnocena celková správnost grafického zobrazení (správné zobrazení včetně všech náležitostí – spojovacích výrazů, druhů vedlejších vět a významových poměrů).

Třetí část byla poměrně náročná na vyhodnocování, protože každé souvětí bylo individuální a úspěšnost byla značně rozkolísaná. Primárně bylo hodnoceno, zda

vytvořené souvětí odpovídá grafickému zobrazení (co se týká závislosti vět), dále byla hodnocena správnost vedlejších vět (zda odpovídají zadání). Každá tato dílčí část byla hodnocena jednotlivě, v tabulce jsou také uvedeny počty žáků, kteří měli celé souvětí správně ze všech hledisek. V prvním řádku jsou tedy uvedeny počty žáků, kteří měli souvětí správně sestavené podle grafického znázornění (ti žáci, kteří měli podle zadání správně věty řídicí a věty závislé – počítali se sem tedy i ti žáci, kteří měli např. chybně druh vedlejší věty, ale měli ji v souvětí správně zapsanou), ve druhém řádku je zobrazena správnost druhů vedlejších vět, tzn. zda žáci v rámci vytvořeného souvětí dodrželi daný druh vedlejší věty (sem jsou započítáni např. i ti žáci, kteří měli chybně některou z dílčích částí, ale primárně měli správně druh vedlejší věty). V posledním řádku jsou uvedeny počty žáků, kteří měli souvětí správně ze všech hledisek.

Ve všech tabulkách je vždy uveden počet žáků a pro lepší orientaci je daný počet žáků (respektive počet správných odpovědí a řešení) vyjádřen v procentech (zaokrouhloeno na jedno desetinné místo).

5.3.2 1. cvičení: Významové poměry

Zadání: Vypište všech šest významových poměrů.

V tomto prvním teoretickém úkolu žáci měli vypsát všechny významové poměry, jejichž znalost je v rámci problematiky souvětí a jeho grafického znázornění nezbytná. Za správnou odpověď bylo považováno napsání všech šesti významových poměrů (tj. *slučovací, stupňovací, odporovací, vylučovací, příčinný, důsledkový*).

Tabulka č. 2: Celkové výsledky 1. cvičení

	8. ročník	%	9. ročník	%	tercie	%	kvarta	%
Správně všechny významové poměry	15	65,2 %	38	90,5 %	16	76,2 %	40	93,0 %
Správně více než polovina významových poměrů	6	26,1 %	3	7,1 %	2	9,5 %	3	7,0 %
Chybně více než polovina významových poměrů	2	8,7 %	1	2,4 %	3	14,3 %	0	0 %

První cvičení ověřující teoretickou znalost významových poměrů bylo převážně úspěšné. Při celkovém porovnání lze vyhodnotit, že vůbec nejméně úspěšní byli žáci kvarty, naopak nejméně úspěšní byli žáci 8. ročníku. Nejvíce nedostatků se objevovalo u poměrů příčinného a důsledkového, které v mnoha případech chyběly nebo byl uveden pouze jeden z nich.

5.3.3 2. cvičení: Druhy vedlejších vět

Zadání: Vypište všech dvanáct druhů vedlejších vět

Druhý teoretický úkol byl zaměřen na druhy vedlejších vět, jejichž znalost je v rámci souvětí nezbytná. V tomto cvičení žáci opět pouze vypisovali druhy vedlejších vět, jejichž hlubší znalost byla otestována v dalších praktických úkolech.

Za správnou odpověď bylo považováno vypsání všech druhů vedlejších vět (tj. *podmětná, přísudková, přívlastková, doplňková, časová, místní, způsobová, měrová, příčinná, účelová, podmínková, přípustková*).

Tabulka č. 3: Celkové výsledky 2. cvičení

	8. ročník	%	9. ročník	%	tercie	%	kvarta	%
Správně všechny druhy VV	14	60,1 %	37	88,1 %	18	85,7 %	39	90,7 %
Správně více než polovina druhů VV	2	8,7 %	3	7,1 %	2	9,5 %	2	4,7 %
Chybně více než polovina druhů VV	7	30,4 %	2	4,8 %	1	4,8 %	2	4,7 %

Druhá teoretická otázka zabývající se znalostí druhů vedlejších vět byla převážně úspěšná. Podle tabulky č. 2 je patrné, že nejlepších výsledků v tomto úkolu dosáhli žáci kvarty, naopak nejslabší byli žáci 8. ročníku. Při celkovém porovnání výsledků můžeme říci, že výsledky 9. ročníku, tercie a kvarty jsou poměrně vyrovnané. Pokud se více zaměříme na výsledky 8. ročníku, lze říci, že žákům nejčastěji dělala problém vedlejší věta přísudková, na kterou žáci často zapomínali, dále pak věta doplňková, kterou žáci taktéž často vynechávali.

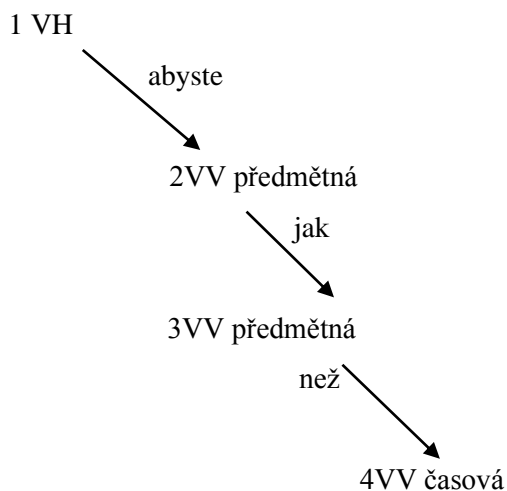
5.3.4 3. cvičení: Grafické znázornění souvětí

Zadání: Znázorněte graficky tato souvětí (vepište druhy vedlejších vět, významové poměry znázorněte pomocí symbolů)

Třetí cvičení už bylo zaměřeno na aplikaci teoretických znalostí do praxe. Cvičení obsahovalo čtyři souvětí různých druhů, přibližně stejné obtížnosti a úkolem žáků bylo znázornit tato souvětí graficky. V zadání úkolu bylo žákům vysvětleno, že je nezbytné, aby do grafického znázornění vepsali druhy vedlejších vět, spojovací výrazy a jednotlivé významové poměry mezi větami znázorňovali pomocí symbolů.

Zadání 3a: *Chtěl bych, abyste si představili, jak klidně jsem žil předtím, než se stal Satrunin mým sluhou.*

Za správnou odpověď bylo považováno následující grafické znázornění:

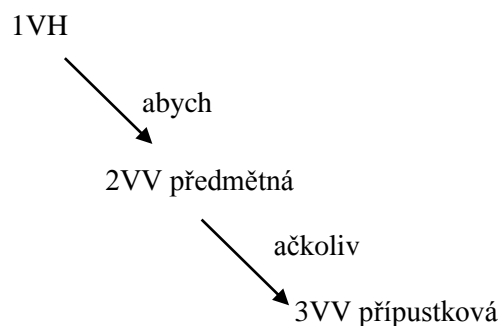
Tabulka č. 4: Celkové výsledky cvičení 3a

	8. ročník	%	9. ročník	%	tercie	%	kvarta	%
Správná zakreslená závislost všech vět	14	60,9 %	35	83,3 %	16	76,2 %	38	88,4 %
Správně určené druhy VV	17	73,9 %	37	88,1 %	18	85,7 %	40	93,0 %
Správně celé grafické znázornění	11	47,8 %	31	73,8 %	14	66,7 %	39	90,7 %

Úspěšnost grafického znázornění prvního souvětí byla poměrně vysoká. Většina žáků neměla problém s určením vět řídicích a vět závislých (úspěšnost vyšších ročníků byla poměrně vyrovnaná). Úspěšné bylo i určení druhů vedlejších vět, se kterým většina žáků neměla větší problémy. Celková úspěšnost grafického znázornění tohoto souvětí byla vysoká (nejvíce úspěšní byli žáci kvarty).

Zadání 3c: *Teta Kateřina žádala, abych jí to vysvětlil, ačkoliv jsem o tom věděl zrovna tak málo jako ona.*

Za správnou odpověď bylo považováno následující grafické znázornění:

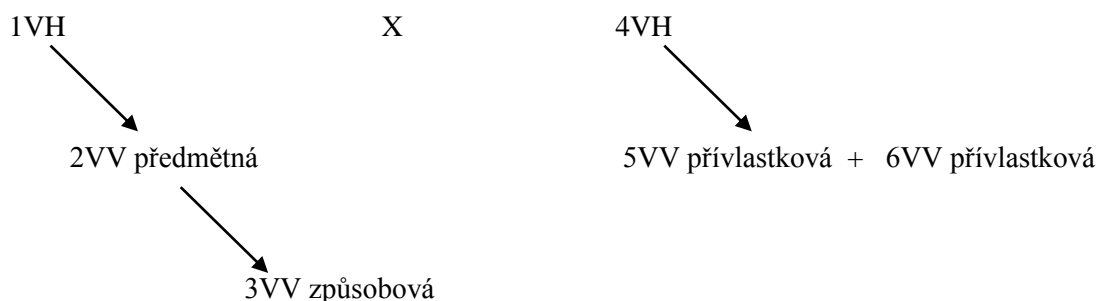
Tabulka č. 6: Celkové výsledky cvičení 3c

	8. ročník	%	9. ročník	%	tercie	%	kvarta	%
Správně zakreslená závislost všech vět	14	60,9 %	34	81,0 %	18	85,7 %	37	86,0 %
Správně určené druhy VV	9	39,1 %	37	88,1 %	15	71,4 %	41	95,3 %
Správně celé grafické znázornění	13	56,5 %	32	76,2 %	19	90,5 %	40	93,0 %

Grafické znázornění třetího souvětí bylo celkově úspěšnější než souvětí předchozí. Ve většině případů žáci neměli větší problémy s větami řídicími a závislými. Větší problémy však nastaly při určování druhů vedlejších vět, kdy velkému počtu žáků dělala problém 3VV přípustková, kterou často určovali jako větu podmínkovou či příčinnou. Správné celé grafické znázornění souvětí měla většina žáků 9. ročníku, tercie i kvarty, ale i u 8. ročníku přesáhla úspěšnost 50 %.

Zadání 3d: *Nečekal jsem, že se mnou bude jednat, jako kdybych mu přinesl objednávku na milion obývacích pokojů, ale také mne cestou netrápily úvahy, jestli se pan velkovýrobce dobře vyspal a jestli snad nepříjdu nevhod.*

Za správnou odpověď bylo považováno následující grafické znázornění:

Tabulka č. 7: Celkové výsledky cvičení 3d

	8. ročník	%	9. ročník	%	tercie	%	kvarta	%
Správně zakreslená závislost všech vět	7	30,4 %	28	66,7 %	11	52,4 %	37	86,0 %
Správně určené druhy VV	10	43,5 %	31	73,8 %	15	71,4 %	35	81,4 %
Správně určené oba poměry	5	21,7 %	33	78,6 %	13	61,9 %	39	90,7 %
Správně celé grafické znázornění	6	26,1 %	29	69,0 %	15	71,4 %	41	95,3 %

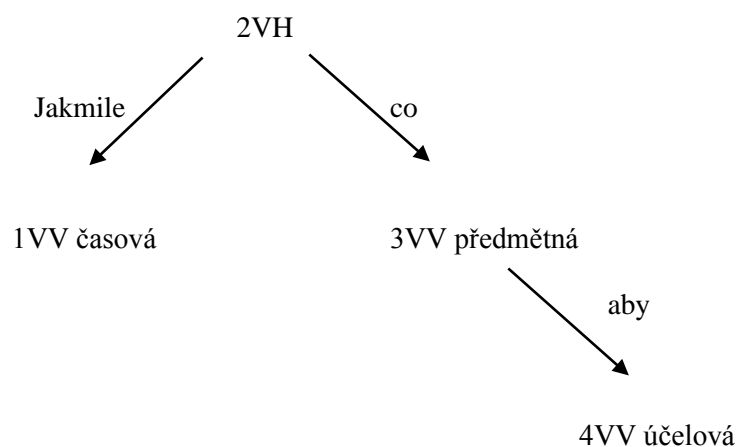
Grafické znázornění posledního souvětí činilo nejvíce problémů žákům 8. ročníku. Co se týká závislosti vět, tak největší problém dělaly žákům 4VH a na ní závislé 5VV a 6VV. Určování druhů vedlejších vět bylo největším problémem u vedlejší věty způsobové, kterou žáci často zaměňovali s vedlejší větou předmětnou, avšak hranice úspěšnosti byla u zbývajících ročníků nad 70 %. Úspěšnost při určování významových poměrů byla značně rozkolísaná. Často se stalo, že žáci určili správně poměr mezi větami hlavními, ale už neurčili poměr mezi větami vedlejšími, který se v tomto souvětí také objevuje. Nejlépe si s významovými poměry poradili žáci kvarty, jejichž úspěšnost byla vysoká. Celková úspěšnost grafického znázornění tohoto souvětí byla také velmi rozkolísaná. Zatímco žáci kvarty byli z 95 % úspěšní, žáci 8. ročníku si s tímto grafickým znázorněním poradili pouze v 26 %.

5.3.5 4. cvičení: Tvorba souvětí podle schématu

Zadání: Vytvořte souvětí podle následujících schémat.

Čtvrté cvičení bylo opakem cvičení třetího. V tomto cvičení bylo hlavním úkolem žáků vytvořit souvětí podle daných schémat. Cvičení obsahovalo čtyři graficky znázorněná souvětí a úkolem žáků bylo tato schémata převést do psané podoby, tj. vymyslet svoje verze souvětí podle daného schématu. Do grafů byly vepsány druhy vedlejších vět včetně spojovacích výrazů, významové poměry byly označeny pomocí symbolů (tento systém grafického zobrazení byl zvolen především z toho důvodu, že předchozí cvičení bylo sestaveno stejným stylem).

Zadání 4a:

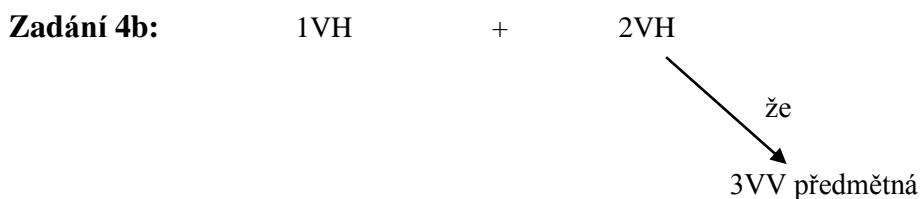

Tabulka č. 8: Celkové výsledky cvičení 4a

	8. ročník	%	9. ročník	%	tercie	%	kvarta	%
Dodržena závislost všech vět	16	69,6 %	39	92,9 %	18	85,7 %	41	95,3 %
Dodrženy druhy VV	18	78,3 %	37	88,1 %	17	80,1 %	42	97,7 %
Správně vytvořené celé souvětí	13	56,5 %	33	78,6 %	17	80,1 %	38	88,4 %

Ve většině případů neměli žáci problémy s větami řídicími a závislými, nejlepších výsledků dosáhli žáci 9. ročníku, naopak nejméně úspěšní byli žáci 8. ročníku. Nejčastěji žáci chybovali v postavení věty hlavní, kterou často kladli na začátek souvětí. Druhy vedlejších vět žákům problémy ve většině případů nedělaly, pokud ano, tak nejvíce chybovali ve vedlejší větě účelové (v některých případech žáci

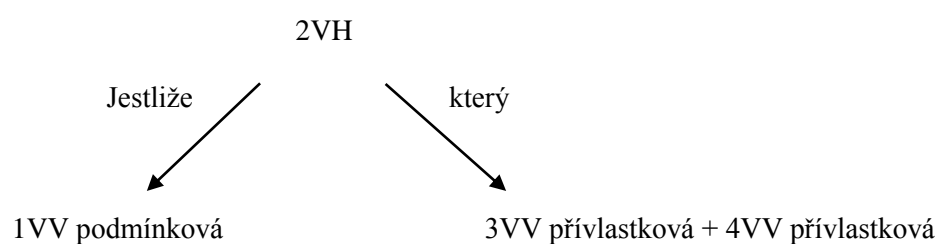
vůbec nedbali dané spojovací výrazy). Celé správně vytvořené souvětí mělo nejvíce žáků kvarty, naopak nejméně úspěšní byli žáci 8. ročníku.

Tabulka č. 9: Celkové výsledky cvičení 4b

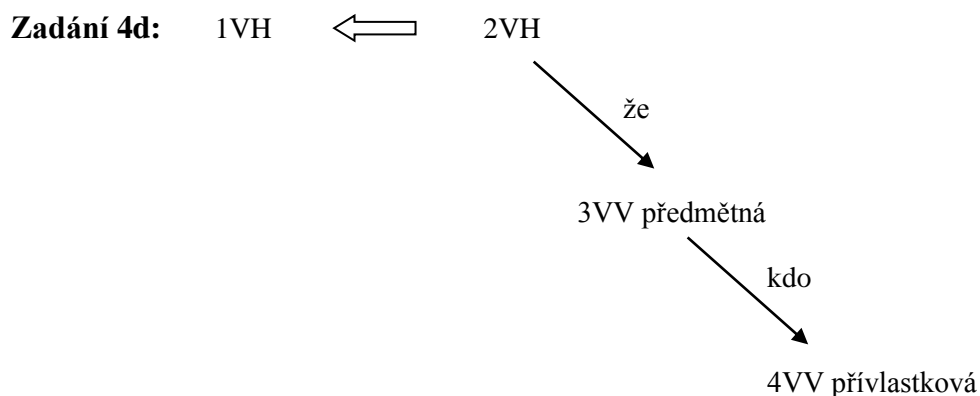
	8. ročník	%	9. ročník	%	tercie	%	kvarta	%
Dodržena závislost všech vět	18	78,3 %	40	95,2 %	19	90,4 %	41	95,3 %
Dodrženy druhy VV	20	87,0 %	39	92,9 %	20	95,2 %	43	100 %
Dodržení významový poměr	15	65,2 %	41	97,6 %	17	81,0 %	41	95,3 %
Správně vytvořené celé souvětí	14	60,9 %	40	95,2 %	15	71,4 %	40	93,0 %

S řídicí a závislou větou v tomto případě žáci většinou problémy neměli, pokud chybovali, tak nejčastěji tím způsobem, že 3VV závislou na 2VH vytvořili jako větu závislou na 1VH. S druhem věty vedlejší v tomto souvětí většina žáků problémy neměla, někteří žáci si však pletli VV předmětnou s VV podmětovou či přívlastkovou. Významový poměr mezi VH včetně spojky správně určila většina žáků, i zde však někteří žáci chybovali (nejvíce žáci 8. ročníku) a uváděli chybné spojky (v některých případech se objevovaly spojky *protože, přestože, nebo*). Celé souvětí správně mělo nejvíce žáků 9. ročníku a žáků kvarty.

Zadání 4c:**Tabulka č. 10:** Celkové výsledky cvičení 4c

	8. ročník	%	9. ročník	%	tercie	%	kvarta	%
Dodržena závislost všech vět	9	39,1 %	34	81,0 %	14	66,7 %	39	90,7 %
Dodrženy druhy VV	13	56,5 %	37	88,1 %	11	52,4 %	38	88,4 %
Dodržen významový poměr	10	43,5 %	38	90,5 %	12	57,1 %	35	81,4 %
Správně vytvořené celé souvětí	9	39,1 %	33	78,6 %	11	52,4 %	35	81,4 %

Tvorba tohoto souvětí byla v mnoha ohledech náročná (šlo o souvětí složité). Často žákům dělalo problémy postihnout závislostní vztahy uvnitř souvětí a opět často zaměňovali 2VH s 1VV. Co se týká druhů vedlejších vět, nejvíce dělala žákům problém 1VV podmínková, ve které chybovali i přesto že byl uveden pomocný spojovací výraz (často tento spojovací výraz neuváděli, nebo větu vynechali úplně). V tomto souvětí se vyskytoval významový poměr mezi VV, což mohlo žáky zmást, protože se častěji setkávají s významovými poměry mezi VH, avšak i tohoto úkolu se někteří zhostili úspěšně. Vytvořit celé souvětí správně zvládli nejlépe žáci kvarty a žáci 9. ročníku, ale i úspěšnost tercie přesahovala 50 %.

Tabulka č. 11: Celkové výsledky cvičení 4d

	8. ročník	%	9. ročník	%	tercie	%	kvarta	%
Dodržena závislost všech vět	12	52,2 %	37	88,1 %	14	66,7 %	39	90,7 %
Dodrženy druhy VV	15	65,2 %	35	83,3 %	17	81,0 %	40	93,0 %
Dodržen významový poměr	8	34,8 %	29	69,0 %	11	52,4 %	33	76,7 %
Správně vytvořené celé souvětí	5	21,7 %	28	66,7 %	8	38,1 %	31	72,1 %

Druhé složité souvětí bylo více problémové než souvětí předešlé. Závislost vět v tomto případě nedělala žákům větší problémy, stejně tak jako druhy vedlejších vět, které většina žáků zvládla napsat správně. Největším problémem byl v tomto případě významový poměr mezi 1VH a 2VH. Žáci často chybně volili místo poměru příčinného poměry důsledkový, vylučovací či odporovací a v souvislosti s nimi volili i chybné spojovací výrazy. Celkově si s tvorbou tohoto souvětí nejlépe poradili žáci kvarty a žáci 9. ročníku.

5.4 Celkové porovnání výsledků

Jak již bylo v této práci zmíněno, cíle tohoto výzkumu byly dva. Prvním cílem bylo zjistit, zda žáci lépe zvládají tvořit grafické schéma již daného souvětí nebo naopak tvořit souvětí podle zadaného grafického schématu. Druhým cílem bylo zmapovat tuto problematiku u žáků 8. a 9. ročníku základní školy a u žáků tercie a kvarty osmiletého gymnázia. V následujícím přehledu jsou výsledky těchto dvou výzkumných cílů popsány a porovnány.

5.4.1 Porovnání výsledků 3. cvičení

Tabulka č. 12: Celková správnost cvičení 3a

	8. ročník	%	9. ročník	%	tercie	%	kvarta	%
Správně celé grafické znázornění	47,8 %		73,8 %		66,7 %		90,7 %	

Grafické znázornění prvního souvětí nejlépe zvládli žáci kvarty, jejichž úspěšnost byla 90 %, druhá nejvyšší úspěšnost byla u žáků 9. ročníku, která byla ale téměř srovnatelná s žáky tercie. Nejméně úspěšných žáků bylo v 8. ročníku.

Tabulka č. 13: Celková správnost cvičení 3b

	8. ročník	%	9. ročník	%	tercie	%	kvarta	%
Správně celé grafické znázornění	30,4 %		66,7 %		81,0 %		88,4 %	

Druhé souvětí bylo taktéž neúspěšnější u žáků kvarty, vysoké úspěšnosti však dosáhli i žáci tercie. Nejnižší úspěšnost byla u žáků 8. ročníku, kteří často chybovali už při rozlišení vět řídicích a závislých.

Tabulka č. 14: Celková správnost cvičení 3c

	8. ročník	%	9. ročník	%	tercie	%	kvarta	%
Správně celé grafické znázornění	56,5 %		76,2 %		90,5 %		93,0 %	

Třetí souvětí bylo souvětím, ve kterém žáci 8. ročníku dosáhli v rámci všech čtyř daných souvětí nejvyšší úspěšnosti. Celkově byli však neúspěšnější žáci kvarty spolu s žáky tercie, avšak celkově lze říci, že grafické znázornění tohoto souvětí bylo jedním z neúspěšnějších.

Tabulka č. 15: Celková správnost cvičení 3d

	8. ročník	%	9. ročník	%	tercie	%	kvarta	%
Správně celé grafické znázornění		26,1 %	69,0 %		71,4 %		95,3 %	

Grafické znázornění posledního souvětí, které bylo zároveň souvětím nejdelším (skládalo se celkem z 6 vět) bylo nejméně úspěšným u žáků 8. ročníku, ale naopak nejméně úspěšným u žáků kvarty, jejichž úspěšnost přesáhla 95 %, což byla nejvyšší úspěšnost v rámci těchto čtyř souvětí.

5.4.2 Celkové zhodnocení 3. cvičení

Po vyhodnocení toho cvičení, ve kterém žáci převáděli souvětí do grafického schématu, je patrné, že celkově nejvyšší úspěšnosti ve všech čtyřech souvětích dosahovali žáci kvarty, a kromě souvětí 3a byli druhými nejméně úspěšnými žáky žáci tercie. Úspěšnost žáků 9. ročníku ve většině případů přesahovala 70 %, nebo se této hranici přibližovala. Celkově nejméně úspěšní ve všech čtyřech souvětích byli žáci 8. ročníku, jejichž hranice úspěšnosti byla však velmi rozkolísaná.

Obecně k tomuto cvičení lze říci, že žákům dělalo často největší potíže určení vět řídicích a vět závislých a zakreslení jejich postavení do grafického schématu. Co se týká druhů vedlejších vět, tak největší problémy měli žáci s větami příslovečnými, konkrétně s větou podmínkovou, přípustkovou a způsobovou. Z testů lze vyhodnotit, že žáci nedostatečně ovládají podřadicí spojky, které by v tomto případě měly sloužit jako indikátor vztahu závislé věty vůči větě řídicí. Častým problémem bylo také určení významového poměru mezi větami a s nimi související souřadicí spojky, které vyjadřují vztahy koordinace. Nejméně problémů bylo s poměrem slučovacím, v souvětí s tímto poměrem nejčastěji žáci uváděli spojku *a* a věděli, že v rámci slučovacího poměru se před ní nepíše čárka. Problémem však byl poměr odporovací, který žáci často určovali chybně jako poměr vylučovací. Velký počet žáků si také neuvědomil, že významový poměr může být i mezi větami vedlejšími, což se projevilo ve výsledcích posledního souvětí, ve kterém byly dvě vedlejší věty přívláskově spojeny slučovacím poměrem.

5.4.3 Porovnání výsledků 4. cvičení

Tabulka č. 16: Celková správnost cvičení 4a

	8. ročník	%	9. ročník	%	tercie	%	kvarta	%
Správně vytvořené celé souvětí	56,5 %		78,6 %		80,1 %		88,4 %	

Tvorba souvětí podle prvního grafického schématu byla velmi úspěšná. Nejlepších výsledků dosáhli žáci kvarty, hned za nimi byli žáci tercie a žáci 9. ročníku, jejichž úspěšnost byla téměř srovnatelná. Při porovnání všech čtyř ročníků byli nejméně úspěšní žáci 8. ročníku, avšak i jejich úspěšnost přesahovala 50 %.

Tabulka č. 17: Celková správnost cvičení 4b

	8. ročník	%	9. ročník	%	tercie	%	kvarta	%
Správně vytvořené celé souvětí	60,9 %		95,2 %		71,4 %		93,0 %	

Souvětí tvořená podle druhého grafického schématu byla kromě žáků tercie úspěšnější než souvětí předchozí. Nejúspěšnější byli v tomto případě žáci 9. ročníku, avšak úspěšnost žáků kvarty byla téměř srovnatelná.

Tabulka č. 18: Celková správnost cvičení 4c

	8. ročník	%	9. ročník	%	tercie	%	kvarta	%
Správně vytvořené celé souvětí	39,1 %		78,6 %		52,4 %		81,4 %	

Tvorba třetího souvětí byla nejúspěšnější u žáků kvarty, avšak téměř srovnatelná byla u žáků 9. ročníku. Nejméně úspěšní byli žáci 8. ročníku, kteří zvládli správné souvětí podle grafického schématu vytvořit pouze v 39 %.

Tabulka č. 19: Celková správnost cvičení 4d

	8. ročník	%	9. ročník	%	tercie	%	kvarta	%
Správně vytvořené celé souvětí	21,7 %		66,7 %		38,1 %		72,1 %	

Poslední souvětí tvořená podle grafického schématu byla ze všech čtyř souvětí nejméně úspěšná. Úspěšnost žáků 9. ročníku a žáků kvarty byla téměř srovnatelná, naopak nejnižší úspěšnosti dosáhli žáci 8. ročníku, což byla nejnižší úspěšnost v rámci tohoto cvičení vůbec.

5.4.4 Celkové zhodnocení 4. cvičení

Vyhodnocení tohoto cvičení, ve kterém žáci tvořili vlastní souvětí podle daného grafického schématu ukázalo, že úspěšnost byla velmi rozkolísaná a v mnoha případech i vyrovnaná. Nejvyšší úspěšnosti však ve všech čtyřech souvětích pravidelně dosahovali žáci kvarty, kteří kromě souvětí 4b dosáhli vždy nejvyšší úspěšnosti. Úspěšnost žáků 9. ročníku byla v mnoha případech srovnatelná s úspěšností žáků kvarty (v souvětí 4b byly jejich výsledky nejvyšší). Celkově nejméně úspěšní ve všech čtyřech souvětích byli žáci 8. ročníku, zejména pak v posledních dvou souvětích.

Toto cvičení bylo zajímavé především z toho důvodu, že zde žáci mohli kromě teoretických znalostí v rámci skladby uplatnit i svoji fantazii a představivost, protože měli možnost tvořit svá souvětí (nutno podotknout, že některá byla co do fantazie opravdu bohatá).

Po vyhodnocení tohoto cvičení lze říci, že žákům dělaly problémy věty řídicí a věty závislé v tom případě, pokud šlo o souvětí o více větách. Často tak docházelo k chybnému postavení vět hlavních a vět vedlejších. V některých případech dělaly žákům problémy druhy vedlejších vět, a to především vedlejší věty příslovecné (v rámci těchto souvětí šlo o vedlejší věty účelové a podmínkové, které žáci často zaměňovali s jinými druhy vedlejších vět). Nutno podotknout, že i přes uvedení pomocných spojovacích výrazů a podřadicích spojek žáci často určovali vedlejší věty chybně. Určité problémy nastaly i při určování významových poměrů, především pak u poměru příčinného, ve kterém žáci často chybovali a zaměňovali jej za poměr odporovací, vylučovací či důsledkový.

6 Závěr

V teoretické části této práce byla vymezena problematika souvětí podřadného, souřadného a souvětí složitého a dále problematika grafických schémat souvětí. Součástí teoretické části práce byla i analýza vybraných druhů učebnic českého jazyka.

Cílem této práce bylo zmapovat problematiku tvorby souvětí a jeho grafického znázornění u žáků 8. a 9. ročníku základní školy a u žáků tercie a kvarty víceletého gymnázia. V rámci výzkumného testu, který byl zadán žákům těchto čtyř ročníků, bylo pak možné zmapovat, zda žáci lépe ovládají tvorbu grafického schématu souvětí nebo naopak tvorbu vlastního souvětí podle daných grafických schémat. V neposlední řadě šlo také o postihnutí toho, zda tuto problematiku lépe ovládají žáci základní školy, či žáci víceletého gymnázia.

V rámci výzkumného testu bylo zjištěno, že většina žáků všech testovaných ročníků ovládá teoretickou znalost významových poměrů a druhů vedlejších vět (1. a 2. cvičení), avšak jisté problémy nastávají v aplikaci těchto znalostí do praxe. Chybovost při určování druhů vedlejších vět a významových poměrů plyne především z nedostatečné znalosti souřadících a podřadících spojek, které žáci často zaměňovali, nebo je neuváděli vůbec. Nejvíce problémů žákům činily vedlejší věty příslovečné, jejichž druhy si často pletli, zaměňovali, nebo neuváděli. V rámci daných významových poměrů byla nejmenší chybovost u poměru slučovacího, naopak největší problémy byly u poměru příčinného.

Po kompletní analýze 3. cvičení, ve kterém žáci převáděli daná souvětí do grafického schématu a 4. cvičení, ve kterém žáci tvořili vlastní souvětí podle daných schémat bylo zjištěno, že průměrně vyšší úspěšnosti bylo dosaženo ve 3. cvičení, avšak je třeba říci, že výsledky v obou cvičeních byly velmi vyrovnané a často rozkolísané. Můžeme tedy říci, že v tomto výzkumném testu byli žáci více úspěšní při tvorbě grafických schémat souvětí než při tvorbě vlastních souvětí podle grafických schémat.

Pokud se zaměříme porovnání výsledků žáků základní školy a žáků víceletého gymnázia, můžeme říci, že ve všech úkolech 3. a 4. cvičení průměrně vyšších výsledků dosahovali vždy žáci tercie a kvarty víceletého gymnázia.

Znalost tvorby souvětí je jednou ze základních znalostí v rámci komunikace jak mluvené, tak psané. Je důležité, aby se žáci naučili tvořit kultivovaný projev, se kterým samozřejmě souvisí i jeho syntaktická správnost. Tvorba souvětí takovým způsobem, aby byl projev plynulý a měl logickou stavbu, je proto nezbytná. Z toho pohledu je proto důležité žáky vést i ke grafickým rozborům souvětí, aby si uvědomili, jak na sebe věty navazují, jaké mezi sebou mají vztahy a jak se navzájem ovlivňují či doplňují.

7 Seznam použité literatury

BAUER, Jaroslav a Miroslav GREPL. *Skladba spisovné češtiny: vysokoškolská učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972.

BRADÁČOVÁ, Lenka a Jana HRDLIČKOVÁ. *Český jazyk 9: máme rádi češtinu: vzdělávací obor Český jazyk a literatura*. Praha: Alter, 2015-. ISBN 978-80-7245-314-6.

ČECHOVÁ, Marie a Vlastimil STYBLÍK. *Čeština a její vyučování: didaktika českého jazyka pro učitele základních a středních škol a studenty učitelství*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-85937-47-6.

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.

DANEŠ, František, Zdeněk HLAVSA a Miroslav GREPL. *Mluvnice češtiny 3 (Skladba)*. Praha: Academia, 1987.

GREPL, Miroslav. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4.

GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Skladba češtiny: cvičení a výklad*. Praha: ISV, 1999. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 80-85866-47-1.

HAUSER, Přemysl. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4244-5.

HAVRÁNEK, Bohuslav a Alois JEDLIČKA. *Stručná mluvnice česká: [učebnice pro základní školy : upravené vydání podle nových Pravidel českého pravopisu z r. 1993]*. Vyd. 26., ve Fortuně 2. Praha: Fortuna, 1998. ISBN 80-7168-555-0.

HOŠNOVÁ, Eva a Ivana BOZDĚCHOVÁ. *Český jazyk 8 pro základní školy*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-425-2.

HOŠNOVÁ, Eva, Ivana BOZDĚCHOVÁ, Petr MAREŠ a Ivana SVOBODOVÁ. *Český jazyk 9 pro základní školy*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2013. ISBN 978-80-7235-481-8.

HRDLIČKOVÁ, Hana. *Český jazyk 8: máme rádi češtinu: vzdělávací obor Český jazyk a literatura*. Všeň: Alter, 2015. ISBN 978-80-7245-303-0.

HUBÁČEK, Jaroslav, Eva JANDOVÁ a Jana SVOBODOVÁ. *Čeština pro učitele*. Opava: Optys, 1996. ISBN 80-85819-41-4.

KRAUSOVÁ, Zdeňka, Martina PAŠKOVÁ, Pavel RŮŽIČKA, Helena CHÝLOVÁ a Martin PROŠEK. *Český jazyk 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vydání. Plzeň: Fraus, 2014. ISBN 978-80-7489-022-2.

KRAUSOVÁ, Zdeňka, Martina PAŠKOVÁ, Jana VAŇKOVÁ, Pavel RŮŽIČKA, Helena CHÝLOVÁ a Martin PROŠEK. *Český jazyk 9: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2015. ISBN 978-807489-045-1.

KVAČKOVÁ, Jaromíra, Lenka BIČANOVÁ, Lucie JINDROVÁ a Lidmila MRÁZKOVÁ. *Český jazyk 8: učebnice*. Druhé vydání. Brno: Nová škola, 2015. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-748-3.

KVAČKOVÁ, Jaromíra, Lenka BIČANOVÁ a Lidmila MRÁZKOVÁ. *Český jazyk 9*. Brno: Nová škola, 2016-. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-834-3.

PANEVOVÁ, Jarmila. *Mluvnice současné češtiny*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2497-6.

ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2205-9.

Elektronické zdroje

BAUER, Jaroslav. *Složitě souvětí a jeho klasifikace. Slovo a slovesnost* [Online]. 1966, 27 (4), 289-299 [cit. 12.3. 2020]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1466>

KOLEKTIV AUTORŮ: *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [Online]. 2017, MŠMT, Praha. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/43792/>

MŠMT: *Seznam učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou pro základní vzdělávání platný ve školním roce 2019/2020* [Online]. 2019, Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/50954/>

O nás. Nakladatelství SPN [online] 2020 [cit. 15.3. 2020]. Dostupné z: <http://naseucebnice.cz/informace/3-o-nas>

O nás. Nakladatelství FRAUS [online] 2020 [cit. 15.3. 2020]. Dostupné z: <https://www.fraus.cz/cs/o-nas/nakladatelstvi-fraus>

8 Seznam tabulek

Tabulka č.1: Rozdělení žáků	40
Tabulka č.2: Celkové výsledky 1. cvičení	42
Tabulka č.3: Celkové výsledky 2. cvičení	43
Tabulka č.4: Celkové výsledky cvičení 3a.....	44
Tabulka č.5: Celkové výsledky cvičení 3b.....	45
Tabulka č.6: Celkové výsledky cvičení 3c.....	46
Tabulka č.7: Celkové výsledky cvičení 3d.....	47
Tabulka č.8: Celkové výsledky cvičení 4a	48
Tabulka č.9: Celkové výsledky cvičení 4b.....	49
Tabulka č.10: Celkové výsledky cvičení 4c.....	50
Tabulka č.11: Celkové výsledky cvičení 4d.....	51
Tabulka č.12: Celková správnost cvičení 3a.....	52
Tabulka č.13: Celková správnost cvičení 3b.....	52
Tabulka č.14: Celková správnost cvičení 3c.....	52
Tabulka č.15: Celková správnost cvičení 3d.....	53
Tabulka č.16: Celková správnost cvičení 4a.....	54
Tabulka č.17: Celková správnost cvičení 4b.....	54
Tabulka č.18: Celková správnost cvičení 4c.....	54
Tabulka č.19: Celková správnost cvičení 4d.....	55

9 Seznam příloh

Příloha č.1: Zadání testu

Příloha č.2: Ukázka testu vyplněného žákem základní školy

Příloha č.3: Ukázka testu vyplněného žákem víceletého gymnázia

10 Přílohy

Příloha č.1: Zadání testu

Milé žákyně, milí žáci,

jsem studentkou Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a tento test má sloužit jako podklad ke zpracování mé diplomové práce na téma Rozpoznávání a tvoření vedlejších vět na 2. stupni ZŠ a v odpovídajících ročnících víceletých gymnázií, a proto bych vás ráda požádala o spolupráci a jeho vyplnění.

Test je anonymní, ale zakroužkujte prosím pohlaví a ročník.

Pohlaví: chlapec dívka

Ročník: 8. (tercie) 9. (kvarta)

- 1) **Vypište všech šest významových poměrů.**

- 2) **Vypište všech dvanáct druhů vedlejších vět.**

- 3) **Znázorněte graficky tato souvětí (vepište druhy vedlejších vět, významové poměry znázorněte pomocí symbolů).**

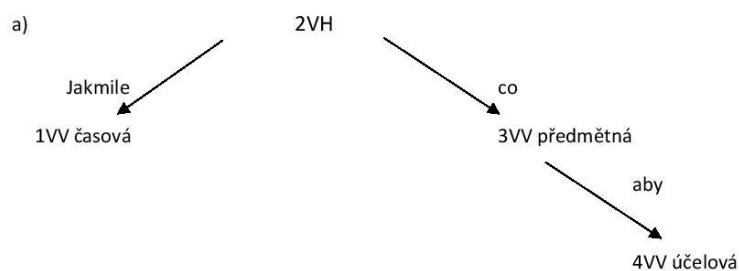
a) Chtěl bych, abyste si přestavili, jak klidně jsem žil předtím, než se stal Saturnin mým sluhou.

b) Teta zmlkla a zdálo se, že dědeček usilovně přemýšlí o jejích slovech, ale pak se ukázalo, že podřimuje.

c) Teta Kateřina žádala, abych jí to vysvětlil, ačkoliv jsem o tom věděl zrovna tak málo jako ona.

d) Nečekal jsem, že se mnou bude jednat, jako kdybych mu přinesl objednávku na milion obývacích pokojů, ale také mne cestou netrápily úvahy, jestli se pan velkovýrobce dobře vyspal a jestli snad nepřijdu nevhod.

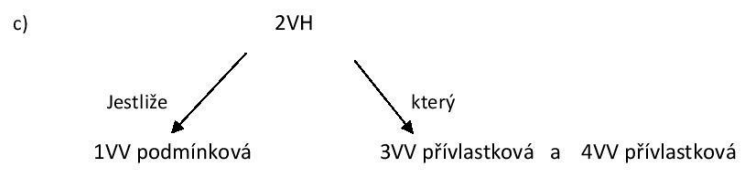
4) Vytvořte souvětí podle následujících schémat.

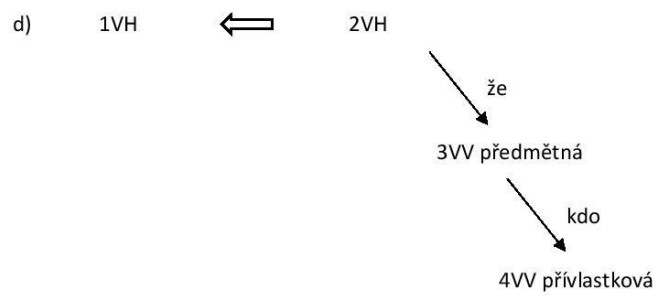
Souvětí: _____

Souvětí: _____

Souvětí: _____

Souvětí: _____

Příloha č.2: Ukázka testu vyplněného žákem základní školy

25

Milé zákyně, milí žáci,

jsem studentkou Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a tento test má sloužit jako podklad ke zpracování mé diplomové práce na téma Rozpoznávání a tvoření vedlejších vět na 2. stupni ZŠ a v odpovídajících ročnících víceletých gymnázií, a proto bych vás ráda požádala o spolupráci a jeho vyplnění.

Test je anonymní, ale zakroužkujte prosím pohlaví a ročník.

Pohlaví: chlapec . divka

Ročník: 8. 9.

- 1) Vypište všech šest významových poměrů.

slučovací, skupňovací, odporovací, vylučovací, přičinný, důsledkový

- 2) Vypište všech dvanáct druhů vedlejších vět.

předmětná, příslastková, přísudková, podmětová, doplňková, míňní,
časová, způsobilá, měřící, přičinná, účelová, příponková, podmínková

- 3) Znázorněte graficky tato souvětí (vepište druhy vedlejších vět, významové poměry znázorněte pomocí symbolů).

- a) 1 VH 2 VV 3 W 4 W
a) Chtěl bych, abyste si představili, jak klidně jsem žil předtím, než se stal Saturnin mým sluhou.

1 VH — 2 W předmětná
— 3 W předmětná
— 4 W příslov. časová

- b) 1 VH 2 VH 3 W 4 VH
 5 W
b) Teta zmlkla a zdálo se, že dědeček usilovně přemýšlí o jejich slovech, ale pak se ukázalo, že podřimuje.

1 VH + 2 VH — 3 W podmětová
 \times 4 VH — 5 W podmětová

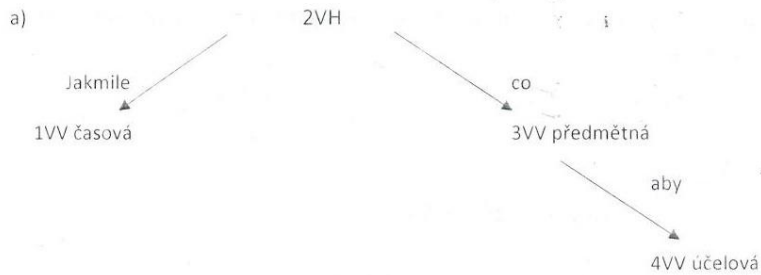
1 VH 2 W 3 W
 c) Teta Kateřina žádala, abych jí to vysvětlil, ačkoliv jsem o tom věděl zrovna tak málo jako ona.

1 VH - 2 W předmětná
 - 3 W přísl. příponky

1 VH 2 W 3 W
 d) Nečekal jsem, že se mnou bude jednat, jako kdybych mu přinesl objednávku na milion obývacích pokojů, ale také mne cestou netrápily úvahy, jestli se pan velkovýrobce dobře vyspal a jestli snad nepříjdu nevhod.

1 VH 2 W předmětná x 4 VH
 - 3 W předmětná 5 W přísl. příponky + 6 W přísl. příponky

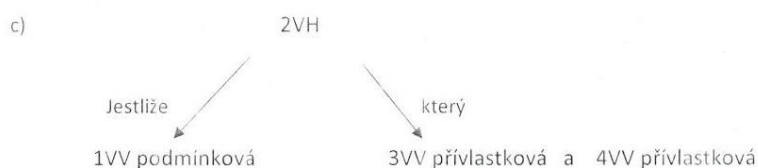
4) Vytvořte souvětí podle následujících schémat.

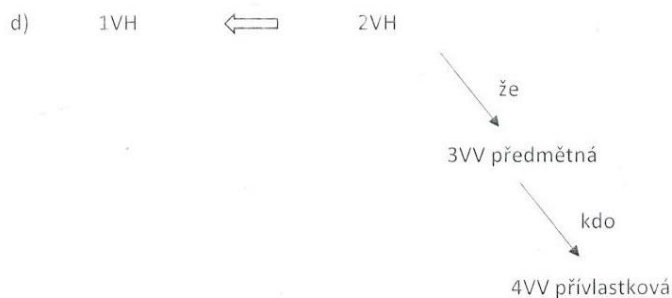
Souvětí: Jakmile přijedeš do Prahy, musíš mi napsat, co
mám koupit na večer, aby se stihlo makoujit věci.

Souvěti: Musíš se machykat a říct brádkovi, že už pojedem.

Souvěti: Jestliže kam pojedem, pak mi navrať ten motil, který jsem mu někdy půjčil a který jí slovo navý!

Souvěti: Přivla jsem mu a tak pozdě, protože jsem si nezapoměla, že jsem to byla já, kdo vrátil kačičku tak brzy.

Příloha č.3: Ukázka testu vyplněného žákem víceletého gymnázia

VG

Milé zákyně, milí žáci,

jsem studentkou Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a tento test má sloužit jako podklad ke zpracování mé diplomové práce na téma Rozpoznávání a tvoření vedlejších vět na 2. stupni ZŠ a v odpovídajících ročnících víceletých gymnázií, a proto bych vás ráda požádala o spolupráci a jeho vyplnění.

Test je anonymní, ale zakroužkujte prosím pohlaví a ročník.

Pohlaví: chlapec dívka

Ročník: tercie kvarta

- 1) Vypište všech šest významových poměrů.

odměnová, odporová, vylučovací, slovosada, přičiněný, důsledkový

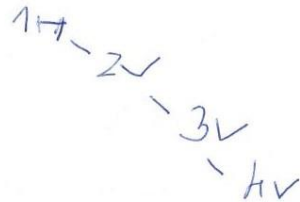
- 2) Vypište všech dvanáct druhů vedlejších vět.

přízvučková, příměrná, podmětná, přívlastková, příložková -
místní, časová, způsobová, účelová, příčinná, míry, podmínková, příslovková

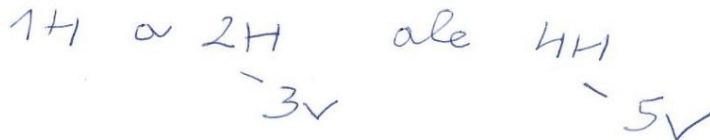
- 3) Znázorněte graficky tato souvětí (vepište druhy vedlejších vět, významové poměry znázorněte pomocí symbolů).

1V+1 2V¹² 3KV¹² 4V¹² příslovce časové

a) Chtěl bych, abyste si představili, jak klidně jsem žil předtím, než se stal Saturniným sluhou.

- b) Teta zmlkla a zdálo se, že dědeček usilovně přemýšlí o jejích slovech, ale pak se ukázalo, že podřimuje.

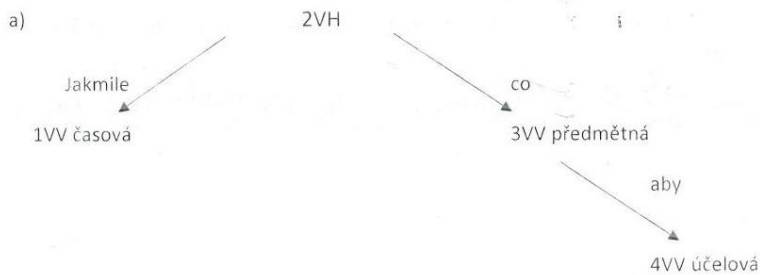
c) Teta Kateřina žádala, abych jí to vysvětlil, ačkoliv jsem o tom věděl zrovna tak málo jako ona.

1H
2V
3V

d) Nečekal jsem, že se mnou bude jednat, jako kdybych mu přinesl objednávku na milion obývacích pokojů, ale také mne cestou netrápily úvahy, jestli se pan velkovýrobce dobře vyspal a jestli snad nepříjdu nevhod.

1H 2V 3V
ale 4H 5V

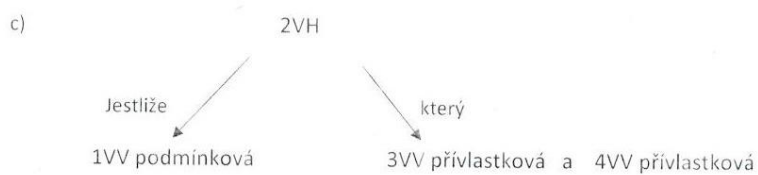
4) Vytvořte souvětí podle následujících schémat.

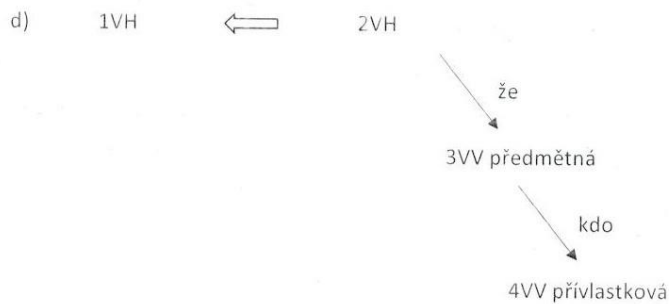
Souvětí: jakmile mi se řekneš, budu si pamatovat,
co mám udělat, aby se to nebo neděje.

Souvěti: Myšlím si a křídím, že mě nechce.

Souvěti: Jestliže mě neposledněs nebude vidět, který
brčko si mám vzít a nosit.

Souvěti: neom, protože mi to nikdo nechtěl ...
že se zbradil ten, kdo to poslal.